

Azadlıq Çırağı

azadliqciragi.org

HÜQUQ

Frederik Bastiat

İngiliscədən Azərbaycan türkcəsinə çevirənlər:

*Rəşad Şirinov,
Səadət Cahangir*

Redaktor:
Tural Vəli Kamiloğlu

Hüquq mənfurlaşmışdır! Bununla dövlətin polis qüvvələri də mənfurlaşmışdır. Hüquq, - mən deyərdim, yalnız öz təməl məqsədindən döndərilməmiş, həm də ondan tam əks - istiqamətə yönəldilmişdir.

Hüquq hər cür tamahkarlığın silahına çevrilmişdir! Cinayətə nəzarət etmək əvəzinə, - hüququn özü cəzalandırılmalı olan pisləklərin mənbəyinə dönmüşdür.

Əgər bu, həqiqətdirsə, ciddi bir fakt və mənəvi borc olaraq mənə məcbur edir ki, - həmvətənlərimin diqqətini həmin mövzu üzərinə yönəldim.

Frederik BASTIAT

REDAKTORDAN

Hüququn tarixi bəşəriyyətin tarixindən çox gəncdir. Uzun əsrlər boyu xartiyalar, adət və ənənələr, dini ehkamlar, şəriət hüququn cəmiyyətdəki böyük vəzifələrini əvəz etmişdir. Hamurabi qanunlarından Afina - yunan qanunlarına, Roma hüququndan respublika hüquq dövlətinə qədər - uzun və mürəkkəb yolu ümumiləşmiş şəkildə işıqlandırmaq çox çətindir.

Məlumdur ki, totalitar cəmiyyətlərin totalitar səciyyəli basqı qanunları, demokratik cəmiyyətlərin - isə demokratik məzmunlu qanunları yaranmış, zaman-zaman inkişaf etmiş və formalaşmışdır. Frederik Bastiat "Hüquq" adlı əsərində hüququn insan toplumunda, dövlət və idarəçilikdə - oynadığı rolu geniş təhlil etmiş, dövlətin təhlükəsizlik funksiyasının zəifləməsi, zədələnməsi - hallarını tarixi təcrübə və nəzəri irsin müddəaları ilə təhlil etmiş, hüququn soyğunçuluğun, - ədalətsizliyin, sosial güvensizliyin qarşısını almaqda oynadığı və oynaya biləcəyi rolu dolğun - şəkildə açıqlamışdır.

Bu işi "önəmli bir əxlaqi vəzifə" hesab edən F.Bastiat dinindən, dilindən, irqindən asılı olmayaraq insanlığa böyük xidmət göstərmişdir.

...Qərb dünyasında az-çox tanınsa da, liberal baxışlarına görə köhnə sovet məkanında tanınmayan və ya çox az tanınan F.Bastiat (1801-1859) Fransada yaşayan iqtisadçı, dövlət adamı və jurnalist olmuşdur. Gələcək haqqında baxışları və siyasi konsepsiyası dünyada uğursuzluqla - nəticələnən K.Marks bütün dünyada məşhur olsa da, dedikləri tarixdə təsdiqlənən F.Bastiat çox - məhdud çevrə tərəfindən tanınmışdır.

Bu da tarixin bir paradoksudur. Ən çətin mövzuları sadə, anlaşılıq şəkildə şərh edən F.Bastiat öz fikirlərinə dərinəndən inanmış, heç bir mövqedən geri çəkilmədən konformizmi rədd etmiş, yeri - gəldikdə sələfləri Monteskyö və Russo kimi filosoflarla mübahisəyə girmiş, onların yanlışlarını - göstərmiş, cəsarətlə tənqid etməyi bacarmışdır. Metodoloji baxımdan hüquqda kollektivçiliyə üstünlük verən müəllif kollektivçiliyin arxasındakı fəlsəfi düşüncəyə üstünlük verməklə insan - cəmiyyət münasibətlərinə yeni baxış gerçəkləşdirmişdir. Hüquq sistemində sosialist baxışa ən - kəskin zərbələr endirən F.Bastiat insanın ən dəyərli varlıq olduğunu müdafiə etmiş, fərdin qeyri - məhdud azadlığı ideyasını önə çəkmişdir. Diktatura və avtoritarizm ideyasını kəskin tənqid edən - müəllif hüququn gələcəyini müəyyənləşdirmişdir.

Gənclərin bu əsəri oxuyub dərk etmələrinin hüquqi cəmiyyət quruculuğu üçün faydalı olacağını düşünərək, onu Azərbaycan oxucularına təqdim etməyi gərəkli bildik. Tərcümə və ümumən, əsər haqqında söylənəcək tənqidi qeydlər üçün bəri başdan təşəkkürümüzü bildiririk.

Tural VƏLİ KAMİLOĞLU

HƏYAT ALLAHIN HƏDİYYƏSİDİR

Allah bizə bütün dəyərlərin məcmusu olan bir bəxşiş verib. Bu bəxşiş həyatdır - fiziki, əqli və - mənəvi həyat.

Amma həyat yalnız öz-özünə qorunub saxlana bilməz. Həyatı Yaradan onu qorumaq, inkişaf - etdirmək və təkmilləşdirmək məsuliyyətini bizə etibar edib. Buna nail olmaq üçün, O, bizə heyra - nedici bacarıqlar məcmusu bağışlayıb və bizi rəngarəng təbii sərvətlərin mərkəzində yerləşdirib. - Biz bacarıqlarımızı bu təbii sərvətlərə tətbiq etməklə onları məhsula çevirir və onlardan fayda - lanırıq. Bu proses həyatın müəyyən olunmuş axarını davam etdirməsi üçün önəmlidir.

Həyat, bacarıqlar, istehsal - başqa sözlə, fərdiyyət, azadlıq, mülkiyyət - bu, insanın özü - deməkdir. Siyasi liderlər nə qədər məharətli və bacarıqlı olursa-olsun, Allahın bu üç hədiyyəsi - bütün insan qanunlarından əvvəl gəlir və onlardan üstündür.

Həyat, azadlıq və mülkiyyət ona görə mövcud deyil ki, insanlar qanunları yaradıblar. Əksinə, - həyat, azadlıq və mülkiyyət öncədən var idi və məhz bunların varlığı faktı insanları qanunları - yaratmağa sövq etmişdir.

HÜQUQ NƏDİR?

O zaman hüquq nədir? Hüquq – fərdin qanuni müdafiə haqqının kollektiv təşkilidir.

Hər birimiz Allahın verdiyi təbii hüquqa sahibik – özümüzü, azadlığımızı və əmlakımızı qorumaq - hüququna. Bu üç təməl ünsür, həyatımızın, hər birinin varlığı digər ikisinin varlığına bağlı olan vazkeçilməz şərtlərindəndir.

Belə isə, bacarıqlarımızın şəxsiyyətimizin inkişaf etdirilməsindən başqa nə məqsədi ola bilər ki? Mülkiyyət hüququmuzun da bacarıqlarımızın davamı olmasından başqa nə məqsədi var ki? Əgər hər bir insan zor gücünə olsa belə, öz şəxsiyyətini, azadlığını və əmlakını müdafiə etmək - hüququna sahibdirsə, o halda bir insan qrupunun bu hüquqları davamlı qoruya bilməsi üçün - ümumi bir güc təşkil edərək, onu dəstəkləmək haqqı da olmalıdır. O halda kollektiv bir haqqın mövcudluq və qanuniliyi səbəbi, onun fərdi bir haqqa əsaslanmasıdır. Bu kollektiv hüququ mü - dafiə edən ümumi gücün, məntiqi olaraq, əvəzedici kimi fəaliyyət göstərməkdən başqa heç bir - məqsədi və missiyası ola bilməz. Beləliklə, bir fərd digər fərdin şəxsiyyəti, azadlıq və mülkiy - yətinə qarşı hüquqi güc tətbiq edə bilmədiyi kimi, ümumi güc də – eyni səbəbdən – hüquqi ola - raq fərdlərin və ya qrupların şəxsiyyətinin, azadlıq və mülkiyyətinin əleyhinə istifadə oluna - bilməz. Gücün bu şəkildə təhrif olunması, hər iki halda, bizim ilkin şərtlərimizə ziddir. Güc bizə öz şəxsi hüquqlarımızı müdafiə etmək üçün verilib. Kim cəsaret edib deyə bilər ki, güc bizə - qardaşlarımızın bərabər hüquqlarını məhv etmək üçün verilib? Əgər müstəqil fəaliyyət göstərən - hər hansı bir şəxs hüquqi olaraq başqalarının hüquqlarını sıradan çıxarmaq üçün gücdən istifadə edə bilməzsə, belə bir məntiqi nəticə çıxarmaq olmaz ki, eyni prinsip fərdi güclərin mütəşəkkil birləşməsindən özgə bir şey olmayan ümumi gücə də şamil edilə bilər?

Əgər bu, həqiqətdirsə, onda bundan aydın heç nə ola bilməz: hüquq fərdin təbii müdafiə - haqqının təşkil olunmasıdır. O, fərdi güclərin ümumi güclə əvəzlənməsidir. Ümumi güc yalnız - fərdi güclərin təbii və qanuni haqqı olduğu işləri görməlidir – şəxsiyyətləri, azadlıqları və mülkiy - yəti qorumaq, hər kəsin hüququnu qorumaq və ədalətin hamımızın üzərində hökmranlığına nail - olmaq.

ƏDALƏTLİ VƏ SABİT HAKİMİYYƏT

Əgər bir millət bu təməllər üzərində təşəkkül tapıbsa, mənə elə gəlir, insanlar arasında qayda-qanun hökm sürəcək: özü də həm fikirdə, həm əməldə. Mənə elə gəlir ki, belə bir millət – siyasi - forması nə olursa-olsun – təsəvvür edilə bilən ən sadə, rahat qəbul olunan, iqtisadi baxımdan məhdudlaşdırılmış, qeyri-zülmkar, ədalətli və davamlı hakimiyyətə sahib ola bilər. Belə bir - hökumətlə, hər kəs öz şəxsi imtiyazları qədər, üzərinə düşən məsuliyyətləri də anlayacaqdır. Heç kimin hökumətlə mübahisəsi olmayacaq, o şərtlə ki, o fərdin şəxsiyyətinə hörmət ediləcək, onun əməyi azad olacaq və əməyinin bəhrəsi ədalətsiz hücumlardan qorunacaqdır. Uğur qazandığımız halda, nailiyyətlərimizə görə dövlətə təşəkkür etmək məcburiyyətində olmayacağıq. Əksinə, - uğursuz olduğumuz zaman, işimiz alınmadığı üçün dövləti günahlandırmayacağıq, məsələn, - fermerlərin dövləti doluya və ya şaxtaya görə ittiham etməyə haqqı olmayacaq. Dövlət ancaq o vaxt özünü hiss etdirəcək ki, hakimiyyət bu şəkildə təhlükəsizliyi təmin etsin. Bu, onu bəyan - etməyə imkan verir ki, dövlətin özəl işlərimizə qarışmaması nəticəsində, bizim istək və onları - ödəyəcək imkanlarımız məntiqi olaraq öz-özünə inkişaf edəcək. Biz çörəyi olmadan ədəbiyyat - təhsili axtaran yoxsul ailələrə rast gəlməyəcəyik. Biz nə kənd ərazilərinin hesabına əhalisi artan - şəhərlər, nə də şəhərlərin hesabına genişlənən kənd ərazilərini görməyəcəyik. Biz kapitalın, - əməyin, əhalinin qanunverici qərarlar nəticəsində böyük yerdəyişməsinin şahidi olmayacağıq. Bizim yaşamımızın qeyri-müəyyən və riskli olmasının qaynağı da dövlətin yaratdığı yerdəyiş- mələrdir. Bütün bunlardan əlavə, bu fəaliyyətlər hökumətə daha çox məsuliyyət yükləməklə onun işini daha da ağırlaşdırır.

HÜQUQUN TAMAMİLƏ TƏHRİF OLUNMASI

Amma təəssüf ki, hüquq heç cür özünün təməl funksiyalarına görə cızılan çərçivədə qalmır. O, - öz təməl funksiyalarının həddini aşarkən, bunu ancaq hansısa məntiqsiz və mübahisəli - məsələlərdə etmir. Hüquq bundan da irəli gedir: o, öz məqsədinə qarşı birbaşa müxalif - mövqedən hərəkət edir. Hüquq öz məqsədinin məhv edilməsi üçün istifadə olunmağa başlanıb: - onu qorumalı olduğu ədalətin yox edilməsinə yönəlmişlər, ondan, əsas vəzifəsi hörmət etməli - olduğu haqların məhdudlaşdırılması və sıradan çıxarılmasında istifadə etmişlər. Hüquq, heç bir - riskə getmədən, kollektiv gücü başqalarının şəxsiyyətini, azadlığını və mülkiyyətini istismar etmək istəyən prinsipsizlərin ixtiyarına vermiş oldu. O, soyğunçuluğu qorumaq üçün ona haqq qazan- dırdı. Beləliklə, hüquq cinayətkarlığın qarşısını alma funksiyasını cinayət funksiyası ilə - əvəzləyərək, qanuni müdafiə haqqını müdafiə gücünə dəyişdi. Bəs hüququn bu təhrif olunması necə baş verdi və onun nəticələri nə oldu? Hüquq tamamilə - fərqli iki səbəbin təsirindən təhrif olunmuşdur: səfehçəsinə acgözlük və saxta xeyirxahlıq. Gəlin, - öncə birincisi üzərində dayanacaq.

İNSANLIĞIN TƏHLÜKƏLİ MEYLİ

Özünü qorumaq və inkişaf etdirmək insanlığın ümumi arzusudur. Əgər insanlar öz bacarıqların- dan və zəhmətinin bəhrəsindən azad şəkildə istifadə edə bilirsə, o zaman sosial inkişaf aramsız, əngəlsiz və etibarlı olacaq.

Amma, eyni zamanda insanlar arasında yayılmış başqa bir meyl də var. Bu, insanların fürsət - düşən məqamda başqalarının hesabına yaşamaq və zənginləşmək meylidir. Bu heç də ötəri bir -

ittiham deyil. Heç ruh düşkünlüyünün ifadəsi və qəddarlıqdan yaranmış bir fikir də deyil. Tarix - salnamələri bunun həqiqət olduğunun sübutudur: ardı-arası kəsilməyən müharibələr, kütləvi - köçlər, dini təqiblər, kölə ticarəti, ticarətdə əxlaqsızlıq və inhisarçılıq. Bu təhlükəli ehtiras insan - təbiətinin özündə gizlənir – onu öz arzularını mümkün olan ən az ağrı ilə həyata keçirməyə həvələndirən ibtidai, bəşəri və dəf edilməsi çətin instinktdir.

MÜLKİYYƏT VƏ SOYĞUNÇULUQ

İnsan yalnız fasiləsiz əməyi ilə, təbii sərvətləri öz bacarıqları sayəsində aramsız istismar etməklə yaşaya və ehtiyaclarını ödəyə bilər. Bu proses mülkiyyətin mənbəyidir.

Amma bu da həqiqətdir ki, insan başqalarının əməyinin məhsullarına yiyələnib onun hesabına - yaşaya və öz ehtiyaclarını da təmin edə bilər. Bu, soyğunçuluq prosesinin mənbəyidir.

Deməli, əgər insan təbiətə əziyyətdən yayınmağa meyllidirsə və əmək özlüyündə bir əzab-əziyyətdirsə, belə bir nəticə çıxara bilərik ki, insanlar soyğunçuluğun zəhmətdən asan olduğunu - qəbul etdikləri üçün talana, soyğuna meyllidirlər. Tarix bunu açıq-aydın göstərir. Belə şərtlər daxilində nə din, nə də əxlaq bunun qarşısını ala bilməmişdir.

O zaman soyğunçuluğa nə vaxt son verilir? Bu o vaxt bitir ki, soyğunçuluq əməkdən daha ağırlı - və daha təhlükəli olsun. Aydın ki, burada hüququn təməl məqsədi zəhməti soyğunçuluqla - əvəz edən təhlükəli təmayülü ümumi güc vasitəsilə önləməkdir. Hüququn tətbiq etdiyi bütün - ölçülər mülkiyyəti qorumaq və soyğunçuluğu cəzalandırmaqdır.

Amma adətən, hüquq bir insan və yaxud bir insan qrupu tərəfindən hazırlanır. Hüquq hakim - qüvvənin icazəsi və dəstəyi olmadan fəaliyyət göstərə bilmədiyinə görə, bu missiya qanunları - hazırlayanlara etibar edilməlidir. Bu fakt – insan qəlbini istəklərini mümkün olduğu qədər az - səylə təmin etməkdən ibarət olan o öldürücü meyl, hüququn demək olar ki, əsaslı şəkildə təhrif olunmasının səbəbidir. Ona görə asanlıqla başa düşmək olur ki, niyə hüquq ədalətsizliyə nəzarət etməkdənsə, onun yenilməz silahına çevrilir. Onu da anlamaq asandır ki, nəyə görə - qanunvericilər hüquqdan istifadə edərək digər insanların şəxsi azadlıqlarını müxtəlif dərəcələrdə köləliyə çevirir, azadlıqların yerinə əsarət və mülkiyyətin yerinə soyğunçuluq gətirir. Bu, qanunu - yazan insanın xeyrinə, onun əlində olan gücə uyğun şəkildə həyata keçirilir.

QANUNİ SOYĞUNÇULUĞUN QURBANLARI

Haqsızlığın qurbanına çevrilən insanlar təbii olaraq buna qarşı üsyan edirlər. Beləliklə, əgər soyğunçuluq, qanunları yazan insanların xeyri üçün hüquq tərəfindən təşkil edilirsə, talana məruz - qalmış bütün zümrələr hansısa şəkildə – sülh və ya inqilab yolu ilə – qanunçuların arasında - olmaq istəyəcəklər. Bilik səviyyələrindən asılı olaraq, bu soyulan təbəqələrin siyasi güc əldə - etmək məqsədilə bir-birindən tam fərqli iki məqsədə yönəlməsi müm- kündür: ya qanuni soyğunçuluğa son qoymaq, ya da ona ortaqlıq etmək. Vay o millətin halına ki, qanuni soyğunçuluğun qurbanı olan zümrələr ikincini seçsin və bu məqsədlə iqtidarı ələ keçirmiş olsun!

Buna qədər, qanunların hazırlanmasında iştirak haqqı bir ovuc insana verildiyi üçün, kiçik bir - qrup çoxluq üzərində qanuni soyğunçuluq apara bilmişdir. Amma sonra, qanunların hazırlanmasında iştirak universal xarakter daşımağa başlamışdır. Bundan sonra isə insanlar öz ziddiyətli maraqlarını universal soyğunçuluqla tarazlaşdırmağı düşünürlər. Cəmiyyətdə olan - haqsızlıqların kökünü kəsməkdənsə, onlar bu haqsızlıqları ümumiləşdirmişlər. Soyğuna məruz - qalan təbəqələr siyasi hakimiyyət əldə edən kimi, başqa təbəqələrə qarşı qisasçılıq sistemi

yaratmağa başlamışlar. Onlar qanuni soyğunçuluğu ləğv edə bilməmişlər. (bu məqsədə nail - olmaq üçün gerek onların sahib olduqlarından daha çox biliyi olsun) Əvəzində, bu qanuni soyğunda iştirak etməklə, onlar öz bədnam səlfləri ilə yarışa girmişlər – hətta, bu, onların öz - maraqlarına zidd olsa belə.

Ədalət bərqərar olana qədər, bu gerekmiş kimi, bəzilərinin zalımlığının, bəzilərinin də idraksızlığının nəticəsi olaraq, insanlar qəddarcasına bir qisasçılıqdan əzab çəkmişlər.

QANUNİ SOYĞUNÇULUĞUN NƏTİCƏLƏRİ

Hüququn soyğun vasitəsinə çevrilməsi – cəmiyyətin başına bundan böyük təhrif və bədbəxtlik - gətirmək mümkün deyil.

Belə bir mənfurluğun nəticələri nədən ibarətdir? Bunları izah etmək üçün bizə cildlərlə kitab lazım olardı. Ona görə də əsas məsələləri vurğulayaq.

İlk növbədə, bu, hər kəsin vicdanından ədalət və ədalətsizlik arasındakı fərqi silir.

Heç bir cəmiyyət qanunlara müəyyən dərəcədə olsa da, hörmət olunmadan yaşaya bilməz. - Qanunlara əməl etməyin ən etibarlı yolu hörmətə layiq qanunlar yaratmaqdır. Əgər hüquq və mənafe bir-birinə ziddirsə, vətəndaş qəddar bir seçim qarşısındadır: o ya əxlaq hissindən, ya da hüquqa hörmətindən imtina etməlidir. Hər iki bəlanın nəticələri eynidir və insan üçün bunların arasında seçim etmək də çətindir.

Hüququn təbii vəzifəsi ədalətin qorunmasıdır. Bu, elə bir sadə anlayışdır ki, insanların düşüncəsində hüquq və ədalət eyni bir şeydir. Bizim hamımızda belə bir düşüncəyə meyl var ki, - qanuni olan hər şey eyni zamanda ədalətlidir. Bu inam özünə elə geniş yer tapıb ki, çoxları yanlış olaraq bir şeyin "düzgün" olması qənaətinə ona görə əmindir ki, o, hüquqdur. Buna görə də, soyğunçuluğu şüurlar üçün ədalətli və müqəddəs göstərməkdən ötrü, hüquq bunu yalnız qanun - şəklinə salıb təsdiq etməlidir. Kələlik, məhdudiyətlər və inhisarçılıq yalnız bunlardan xeyir - götürənlərdən deyil, həm də bunlardan əzab çəkənlərdən ibarətdir.

BU VƏZİYYƏTƏ UYĞUNLAŞMAYANLARIN TALEYİ

Əgər siz bu qurumların əxlaqlı olması barədə şübhələrinizi ifadə edirsinizsə, sizlərə açıqca bu - sözlər deyilir: "Siz təhlükəli yenilikçisiniz, utopistsiniz, nəzəriyyəçisiniz, dağıdıcısınız, cəmiyyətin - təməlini sarsıdanlardansınız."

Əgər siz əxlaq və yaxud siyasət elmi haqqında mühazirə oxusanız, rəsmi təşkilatlar tapılacaq ki, onlar hökumətə bu tipli müraciətlər edəcəklər: "Bu elm bundan sonra, indiyədək olduğu kimi, sırf azad ticarət baxımından yox (azadlıq, mülkiyyət və ədalət baxımından), həm də gələcəkdə, - fransız sənayesini tənzimləyən xüsusi faktlar və qanunlar baxımından tədris olunmalıdır."(faktlar - və qanunlar azadlığa, mülkiyyət və ədalətə qarşı olsalar belə) Ona görə dövlət büdcəsindən - maaş alan təhsil işçiləri olan müəllimlər hal-hazırda qüvvədə olan qanunlara hörməti, azca da - olsa, təhlükəyə salacaq fikirlərdən çəkinməlidirlər.*

Beləliklə, əgər kələliyə və yaxud inhisara, zülmə və ya qarətə hər hansı bir şəkildə şərait yaradan qanun mövcuddursa, bunlar haqda heç vaxt danışılmamalıdır. Axı, o ilhamverici hörmətə xələl gətirmədən bunları necə təhlil etmək olar? Elə isə etika və siyasi iqtisad "Bir qanun ancaq qanun olduğu üçün ədalətlidir" eyhamına görə formalaşmış bir hüquq baxımından öyrədilməlidir.

Bu faciəvi təhrifin digər bir nəticəsi, onun siyasi ehtiraşlara və münaqişələrə, eləcə də - ümumilikdə siyasətə şışirdilmiş şəkildə əhəmiyyət qazandırmasıdır. Mən bu iddiamı min yolla sübut edə bilərəm. Lakin burada son zamanlar hər kəsin fikrində özünə yer tapan məsələnin işıqlandırılması ilə kifayətlənəcəyəm: universal səsvermə hüququ.

KİM QƏRAR VERMƏLİDİR?

Özlərini çox qabaqcıl sayan Russo məktəbinin davamçıları – hansı ki, mən onları zamandan 20 - əsr geridə qalmış hesab edirəm – mənimlə bu məsələdə razılaşmayacaqlar. Amma universal səsvermə hüququ – sözün əsl mənasında – şübhə edilməsi və ya yoxlanılması cinayət hesab olunan o müqəddəs doqmalardan biri deyil. Əslində, universal səsvermə hüququna ciddi - tənqidlər yönəlmişdir.

Hər şeydən öncə, universal sözünün özündə böyük yanlışlıq var. Məsələn, Fransada 36 milyon - insan yaşayır. Deməli, səsvermə hüququnun universal olması üçün 36 milyon seçici olmalıdır. - Ancaq ən geniş sistem yalnız 9 milyon insana səsvermə imkanı verir. Dörd nəfərdən üçü - kənar qalır. Bundan əlavə, bu üç nəfər dördüncü şəxs tərəfindən kənar qoyulur. Bu dördü - ncü adam başqalarının kənar qalmasına səbəb kimi onların ixtiyarı olmamasını önə çəkir. O - halda universal səsvermə hüququ deyəndə ixtiyarı olanlar üçün universal səsvermə hüququ - nəzərdə tutulmalıdır. Amma burada yenə bir sual ortaya çıxır: kimin hüquqi ixtiyarı var? - Azyaşlılar, qadınlar, dəlillər və müəyyən ağır cinayətlər törətmiş insanlar – yalnız bunlardımı - müəyyən edilmiş hüquqi ixtiyarı olmayanlar?

SƏSVERMƏNİN MƏHDUDLAŞDIRILMASININ SƏBƏBLƏRİ

Məsələni yaxından araşdıranda, səsvermə hüququnun niyə ixtiyarilik üzərində qurulduğunun - səbəbini görə bilərik. Motiv ondan ibarətdir ki, seçici və ya səs verən bu hüququ yalnız özü üçün deyil, hamı üçün icra edir.

Bu mənada ən geniş və ən məhdud seçki sistemləri oxşardır. Onların fərqi ancaq hüquqi ixti - yarsızlığın nədən ibarət olmasındadır. Bu, prinsiplial fərq yox, sadəcə dərəcə fərqidir. Əgər, bugü - nkü yunan və Roma düşüncə məktəblərindəki respublikaçıların iddia etdiyi kimi, səsvermə - hüququ insana dünyaya gələndə verilsə, onda yaşlılar tərəfindən qadınların və uşaqların - səsvermə hüququnun qarşısının alınması ədalətsizlikdir. Niyə onlara qadağa qoyulur? Çünki - hesab olunur ki, onların hüquqi ixtiyarı yoxdur. Bəs ixtiyarı olmamaq niyə kənar qoyulmaya - səbəb olur? Çünki bu səsvermənin nəticələrindən əziyyət çəkən yalnız bir seçici deyil, çünki hər bir səs cəmiyyətdə yaşayan hər kəsə təsir edir, çünki cəmiyyətdəki insanların öz rifah və yaş - amına aid olan məsələlərdə müəyyən zəmanətlər tələb etmək haqqı da var.

VƏZİYYƏTDƏN ÇIXIŞ YOLU QANUNUN MƏHDUDLAŞDIRILMASIDIR

O zaman buna cavab olaraq nə deyiləcəyini, hansı etirazların baş verə biləcəyini təxmin edirəm. Amma bunun mahiyyəti barədə mübahisəyə vaxt sərf etməyin də yeri deyil.

Ancaq onu vurğulamaq istərdim ki, əgər hüquq gözləndiyi kimi olsaydı, məhdudlaşdırılmamış - seçki haqqı (bir ox başqa siyasi məsələlər kimi) üzərində qurulan və milləti qəzəbləndirən, bir-birinə qarşı qoyan mübahisə də əhəmiyyətini tamamilə itirmiş olacaqdı.

Əslində, əgər hüquq bütün insanları, bütün azadlıqları və bütün mülkiyyətləri qorumaqla məhdudlaşdırılıbsaydı, ancaq fərdin özünü qorumaq haqqının mütəşəkkil kombinasiyası olsaydı, bütün - zülm və soyğunçuluğun önündə bir cəzalandırıcı maneə, əngəl olsaydı, biz vətəndaşlar - səsvermə hüququnun daha çox genişləndirilməsi haqqında mübahisə aparardıq mı? Bu şərtlərdə, ehtimal oluna bilərdimi ki, səsvermə hüququnun genişləndirilməsi ictimai asayiş kimi ali bir - dəyəri təhlükəyə məruz qoysun? Belə isə, bu haqdan məhrum olan insanların səsvermə hüququna qovuşacağı günü səbrlə gözləməkdən imtina etmələri inandırıcıdır mı? Eyni şəkildə səsvermə hüququ olanlar öz imtiyazlarını bu qədər qısqanlıqla qorumağa ehtiyac duyardırlar mı?

Əgər hüquq öz təməl funksiyaları hüduklarından kənara çıxmasaydı, hər kəsin hüquqa marağı - eyni dərəcədə olardı. Bu şərtlər daxilində səsvermə haqqı olanların səsvermə haqqından - məhrum olanlara narahatlıq gətirəcəyinə necə inanmaq olar?

QANUNİ SOYĞUNÇULUQ TƏFƏKKÜRÜNÜN TƏHLÜKƏSİ

Amma başqa bir tərəfdən, təsəvvür edin ki, bu təhlükəli prinsip təsdiq olunur. Təşkilatlandırma, - nizamlama, qoruma və ya həvəsləndirmə adı altında hüquq bir insanın mülkiyyətini əlindən alır - və onu başqasına verir, hüquq cəmiyyətə aid olan var-dövləti alır və onu fermerlərə, - istehsalçılara, gəmi sahiblərinə, sənətkarlara və yaxud teatr sənətçilərinə verir. Bu şərtlər altında, əlbəttə, hər bir sinif hüquq əldə etməyə cəhd göstərəcək ki, bu da anlaşılındır.

Kənarda qalmış siniflər qəzəblə səsvermə hüquqlarını tələb edəcəklər və buna nail olmaq üçün - hətta ictimai asayiş alt-üst etməyə hazır olacaqlar. Hətta dilənçilər və sərsərilər belə, sizə sübut edəcəklər ki, onların da təkzibedilməz səsvermə hüququ var. Onlar sizə deyəcəklər ki:

"Biz vergi ödəmədən şərab, tütün və ya duz ala bilmirik. Bizim ödədiyimiz verginin bir hissəsi - hüquqi baxımdan imtiyazlar və maddi yardım şəklində o insanlara verilib ki, onlar bizdən - varlıdırlar. Digərləri hüquqdan istifadə edir ki, çörəyin, ətin, dəmirin və pal-paltarın qiymətini - qaldırsın. Beləliklə, hamı hüquqdan öz faydası üçün istifadə edirsə, biz də hüquqdan öz - mənafətimiz üçün faydalanmaq istəyirik. Biz hüquqdan yardım haqqımızı istəyirik. Yoxsula bu soyğunçuluq çox görülməməlidir. Biz bu haqqı əldə etmək üçün seçicilər və qanunvericilər - olmalıyıq ki, öz təbəqəmiz üçün geniş miqyasda DİLƏNÇİLİYİ təşkil edə bilək, necə ki, siz öz - təbəqəniz üçün geniş şəkildə MÜDAFİƏ təşkil etmişiniz. İndi biz dilənçilərə deməyin ki, bizim - üçün çalışacaqsınız və sonra da cənab Mimerelin təklif etdiyi kimi, səsimizi kəsmək üçün - ağızımıza sümük kimi 600 000 frank atacaqsınız. Bizim başqa tələblərimiz var. İstənilən halda biz başqa siniflərin etdiyi kimi, özümüz üçün alış-veriş etmək istəyirik."

Yaxşı, bu iddiaya necə cavab verəcəksiniz!

TƏHRİF OLUNMUŞ HÜQUQ MÜNAQIŞƏLƏRƏ VƏ DAVA-DALAŞA SƏBƏB OLUR

Əgər biz qəbul ediriksə ki, hüquq öz həqiqi məqsədindən yayındırıla bilər - yəni o mülkiyyəti - qorumaq əvəzinə onu qarət edə bilər, bu zaman hər kəs qanunların hazırlanmasında iştirak - etmək istəyəcək: ya özünü soyğundan qorumaq, ya da həmin hüquqdan soyğun məqsədilə -

istifadə etmək üçün. Siyasi məsələlər hər zaman tələsik qərar verilməsini tələb edən, hökmə əsaslanan və üzücü problemlərdir.

Bu baxımdan qanunlar verən məclisin çölündən savaşı, içindən isə ondan da şiddətli mübarizə - əskik olmayacaq. Bunu bilmək üçün fransız və ingilis qanunverici məclislərində nəyin kənara - sızdığını tədqiq etmək olduqca gərəklidir; ancaq məsələni anlamaqla cavabı öyrənmək olar. Hüququn bu şəkildə iyrenc təhrifinin davamlı nifrətin və çəkişmələrin mənbəyi olduğunu, cəmiyyəti içəridən dağıtdığını sübut etməyimizə ehtiyac varmı? Əgər belə bir sübuta ehtiyac varsa, Birləşmiş Ştatlara baxın. (1850-ci il) Dünyada ikinci bir ölkə yoxdur ki, orada hüquq, Amerikada - olduğu kimi, hər bir şəxsin azadlığını və mülkiyyətini qorumaqla öz təməl prinsiplərini saxlamış - olsun. Bunun nəticəsi olaraq, dünyada ikinci elə bir ölkə yoxdur ki, orada sosial nizamın belə - möhkəm əsasları olsun. Lakin hətta Birləşmiş Ştatlarda belə, iki məsələ var ki, onlar həmişə - ictimai asayışı təhlükə altında saxlamaqdadır.

KÖLƏLİK VƏ TARİFLƏR SOYĞUNÇULUQ NÖVLƏRİDİR

Bu iki məsələ nədir? Bunlar köləlik və vergi tarifləridir. Bu yeganə iki məsələdir ki, onların nəticəsində Birləşmiş Ştatlarda hüquq respublikaçılıq ruhuna zidd şəkildə soyğunçu xarakter - kəsb etmişdir.

Köləlik qanunla azadlığın pozulmasıdır. Vergi tarifi də qanunla mülkiyyətə qarşı qəsbdir.

Xüsusi vurğulamağa dəyər ki, bu ikiqat qanuni cinayət – Köhnə Dünyadan qalan kədərli miras - birliyin dağılmasına apara biləcək, bəlkə də həqiqətən aparacaq yeganə səbəbdir.

Bir cəmiyyətin vicdanında "hüququn ədalətsizlik vasitəsinə çevrilməsi" qənaətinin özünə yer tapmasından daha vahiməli bir şey düşünmək mümkün deyil. Hüququn təməl prinsiplərinin ancaq - köləlik və vergi tarifləri məsələlərində eybəcərləşdirildiyi Birləşmiş Ştatlarda belə, dramatik - nəticələr yaranırsa, bu faktın bir prinsip və sistemə çevrildiyi Avropada yaradacağı nəticələr nə olacaq?

SOYĞUNÇULUĞUN İKİ NÖVÜ

Siyasətçi və yazıçı cənab de Montalembert cənab Karlyenin məşhur nitqindəki bir fikir haqqında - belə demişdir: "Biz sosializmə qarşı müharibə aparmalıyıq." Cənab Çarlz Dupinin sosializm - haqqında təkmilləşdirilmiş tərifinə görə o fikrin mənası "Biz soyğunçuluğa qarşı müharibə aparmalıyıq" kimi səslənməlidir.

Yaxşı, bəs o hansı soyğunçuluğu nəzərdə tuturdu? Çünki soyğunçuluğun iki növü var: qanuni və qeyri-qanuni.

Mən düşünürəm, cinayət məəcəlləsinin tərif verdiyi və cəzalandırdığı oğurluq və fırıldaqçılıq kimi qeyri-qanuni soyğunçuluğu sosializm adlandıra bilərik. Bu, o demək deyil ki, bu növ soyğunçuluq davamlı olaraq cəmiyyətin dayaqlarına təhlükə törədir. Yəni qeyri-qanuni soyğunçuluğa qarşı savaşımaq üçün bu cənabların əmrini gözləməyə ehtiyac olmamışdır. 1848-ci il fevral inqilabından, hətta sosializmin zühurundan çox əvvəllər, Fransa qeyri-qanuni soyğunçuluğa qarşı - mübarizədə polisdən, məhkəmədən, jandarmadan, həbsxanadan, zirzəmilərdən, dar ağacından istifadə etmişdir.

Bu savaşı hüquq özü idarə edir. Mənim arzum və mövqeyim də belədir ki, hüquq soyğunçuluğa - qarşı bu münasibətini həmişə qoruyub saxlamalıdır.

HÜQUQ, SOYĞUNÇULUĞU MÜDAFİƏ EDİR

Məsələ ondadır ki, hüquq heç də həmişə soyğunçuluğu cəzalandırmır, bəzən hüquq soyğunçuluğu müdafiə edir və onun iştirakçısı olur. Beləliklə, hüququn bu tərəfindən faydalananlar - fəaliyyətlərinin başqa bir hissəsi olan abır, təhlükə və tərəddüd hissindən qurtulmuş olurlar. - Bəzən hüquq soyğunçuların ixtiyarına məhkəmə, polis, həbsxana və jandarma kimi nəhəng bir - aparat verir və o, özünü müdafiə edəndə, qurbanı bir cinayətkar kimi qorxudur. Bir sözlə, qanuni soyğunçuluq deyilən bir şey var və heç şübhəsiz ki, cənab de Montalembert bunu nəzərdə tutur. Bu qanuni soyğunçuluq insanların qanunvericilik tədbirləri arasında yalnız bir ləkə ola bilər. Əgər bu, belədirsə, bu ləkəni geniş müzakirə açmadan, qanunla hüquqları möhkəmləndirilmiş mənfeət sahiblərinin hay-küyünə baxmayaraq, üstümüzdən silib atmaq daha yaxşı olardı.

QANUNİ SOYĞUNÇULUQ NECƏ MÜƏYYƏNLƏŞDİRİLİR

Yaxşı, bəs biz qanuni soyğunçuluğu necə müəyyən edirik? Çox sadə. Baxın, əgər qanun bəzi - insanlardan onlara aid olan şeyləri alıb, başqalarına verirsə ki, bu, həmin insanlara aid deyil, - əgər qanun bir vətəndaşa başqasından faydalanmağa imkan verirsə – bu, elə şəkildə baş verir - ki, vətəndaş özü cinayət işləmədən bunu edə bilməzdi – deməli, soyğunçuluq müəyyən olundu. Sonra bu qanunu dərhal ləğv edin, çünki o, özlüyündə şər olmaqdan savayı, bundan doğan - başqa şər əməllər üçün əlverişli zəmin yaratmış olur və qisasa yol açır. Əgər belə bir qanun – - ayrıca bir hal da olsa – dərhal ləğv edilməzsə, yayılacaq, çoxalacaq və sistemə çevriləcək. Bu qanundan fayda güdən şəxs öz əldə edilmiş haqlarını müdafiə edərək bədbin halda şikayət- lənəcək. O, iddia edəcək ki, dövlət onun özəl sənayesini qorumalı və həvəsləndirməlidir. Belə ki, bu prosedur dövləti zənginləşdirir, çünki qorunan sənaye bu halda daha çox xərcləyə biləcək və yoxsul işçilərə daha yüksək maaşlar verəcək. Bu hüquqları qanun tərəfindən möhkəmləndirilmiş mülkiyyət sahiblərinin boş sözlərinə qulaq asmayın. Bu arqumentlərin qəbul olunması qanuni soyğunçuluğun vahid bir sistemini quracaq. Əslində, bu artıq baş vermişdir. Bugünkü yanlışlıq - hər kəsi başqalarının hesabına zənginləşdirməkdir, soyğunçuluğu təşkil etmə adı ilə onu universallaşdırmaqdır.

QANUNİ SOYĞUNÇULUĞUN BİR ÇOX NÖVÜ VAR

İndi qanuni soyğun müxtəlif yollarla həyata keçirilə bilər. Belə ki, onu təşkil etmək üçün bizim çeşidli plan və proqramlarımız var – vergi tarifləri, xarici qoruma tarifləri, müavinətlər, - subsidiyalar, mükafatlandırmalar, artan vergilər, dövlət məktəbləri, iş təminatı, gəlir təminatı, - minimum maaş, yardım hüququ, əmək vasitələri hüququ, faizsiz kredit və s. Göründüyü kimi, - bütün bu planlar ümumi qanuni soyğunçuluğa yol açan sosializmi formalaşdırır. Bu tərifi görə bir doktrin olan sosializmə qarşı doktrin savaşıdan kənarında hansı metodla ç- ıxmaq olar? Əgər siz bu sosialist doktrinini yalan, absurd və zərərli hesab edirsinizsə, onda onu rədd edin. Onun nə qədər yalan, absurd və zərərli olduğunu anlamaq onun rədd edilməsini asanlaşdıracaq. Hər şeydən əvvəl, əgər qüdrətli olmaq istəyirsinizsə, qanunvericiliyə sızmış - sosializmin zərrəciklərini çıxarıb atmaqla işə başlamalısınız. Bu o qədər də asan vəzifə olmaya- caq.

SOSIALİZM QANUNI SOYĞUNÇULUQ SİSTEMİDİR

Cənab de Montalembert sosializmə qarşı zorakı üsullardan istifadə edərək savaşağı - arzulamaqda ittiham olunmuşdu. Bu ittiham onun üstündən götürülməlidir, çünki o, açıq şəkildə bildirmişdi ki: "Sosializmə qarşı aparmalı olduğumuz savaş hüquq, şərəf və ədalət - anlayışlarına uyğun olmalıdır."

Amma niyə cənab de Montalembert görmür ki, o, özünü çıxılmaz vəziyyətə salır? Siz sosializmə qarşı hüquqdan istifadə etmək istəyirsiniz? Amma elə sosializmin özü hüquqa arxalanır. - Sosialistlər qeyri-qanuni deyil, qanuni soyğunçuluqla məşğul olmağı arzulayırlar. Sosialistlər, - bütün başqa inhisarçılar kimi, hüququ öz silahlarına çevirmək istəyirlər. Artıq hüquq sosializmin tərəfindədirsə, necə ola bilər ki, o, sosializmə qarşı istifadə olunsun? Əgər soyğunçuluq hüquqla dəstəklənsə, o, sizin məhkəmələrdən, jandarmadan və həbsxanalardan qorxmayacaq. Tam - əksinə, soyğunçuluq onları köməyə çağıra bilər.

Bunun qarşısını almaq üçün siz sosializmi qanunvericiliyə müdaxilədən çəkindirəcəksiniz? Siz - sosialistlərin Qanunvericilik məbədinə girməyinin qarşısını alacaqsınız? Mənim zənnimcə, necə - ki, qanuni soyğunçuluq qanunvericiliyin əsas biznesi olmaqda davam edəcək, siz qalib - olmayacaqsınız. Başqa cür düşünmək məntiqdən kənardır – gerçəyi söyləsək, absurddur.

QARŞIMIZDAKI SEÇİM

Bu qanuni soyğunçuluq məsələsi birdəfəlik həll edilməlidir və bunun ancaq üç yolu var:

1. Azlıq çoxluğu soyur.
2. Hamı bir-birini soyur.
3. Heç kim heç kimi soymur.

Biz məhdudlaşdırılmış soyğunçuluq, ümumi soyğunçuluq və soyğunçuluğun olmaması arasında - seçim etməliyik. Hüquq yalnız bu üçündən birini müşayiət edə bilər.

Məhdudlaşdırılmış qanuni soyğunçuluq. Bu sistem səsvermə hüququnun məhdud olduğu - vaxtlarda üstünlük təşkil etmişdir. Sosializmin istilasının qarşısını almaq üçün bu sistemdən - istifadə oluna bilər.

Ümumi qanuni soyğunçuluq. Səsvermə hüququ universal olduqdan sonra, biz bu sistemin - təhlükəsi ilə üz-üzə qalmışıq. Yeni səsvermə hüququ qazanmış əksəriyyət qərar verir ki, hüququ öz sələflərinin səsvermə hüququ məhdud olduğu vaxtlarda istifadə olunan analoji qanuni soyğunçuluq prinsipi formalaşdırın.

Qanuni soyğunçuluğun olmaması. Bu, ədalət, sülh, qayda-qanun, sabitlik, ahəng və məntiq - prinsipidir. Öləcəyim günə qədər, ağ ciyərlərimin gücü yetənədək bu prinsipi müdafiə edəcəyəm. (təəssüf ki, ciyərlərimin vəziyyəti heç də yaxşı deyil)*

HÜQUQUN ƏSL FUNKSİYASI

Bütün səmimiyyətlə, hüquqdan soyğunçuluğun olmamasından artıq nə tələb oluna bilər ki? - Mütləq şəkildə gücdən istifadəni tələb edən hüquq, hər kəsin haqqını qorumaqdan başqa, hər - hansı məqsəd üçün ağılla istifadə oluna bilərmi? Mən hüququ təhrif etmədən bu məqsəddən - kənara çıxaran və nəticə etibarını ilə gücü haqqa qarşı çevirənə açıq şəkildə itaətsizlik edəcəyəm. -

Bu, təsəvvür edə biləcəyimiz ən məhvedici və ən məntiqsiz sosial təhrifolunmadır. Qəbul - edilməlidir ki, həqiqi çıxış yolu sosial münasibətlər sahəsində uzun müddətdir axtarılan bu - sözlərdədir – hüquq, təşkil olunmuş ədalətdir.

İndi bu deyilməlidir ki, əgər ədalət hüquqla təşkil olunubsa, demək, bu, güclə hər hansı bir insan fəaliyyətini – istər iş olsun, istər xeyriyyəçilik, kənd təsərrüfatı, ticarət, sənaye, təhsil, sənət və - yaxud din – təşkil etmək üçün hüquqdan (gücdən) istifadə fikrini istisna edir. Bunlardan hər hansı birinin hüquqla təşkil olunması əsas təşkilat olan ədalətin məhv olmasını labüd edəcək. Çünki, - həqiqətən də, biz necə təsəvvür edə bilərik ki, güc ədalətə qarşı istifadə olunmadığı halda, vətən- daşların azadlığına qarşı istifadə edilir və bu şəkildə öz əsl məqsədinə zidd fəaliyyət göstərir?

SOSİALİZMİN ALDADICI CAZİBƏSİ

Burada mən zəmanəmizin ən populyar yanlışlığı ilə rastlaşıram. Hüququn ədalətli olmağı yetərli - deyil, o eyni zamanda humanist olmalıdır. Hüququn hər bir vətəndaşın fiziki, əqli və mənəvi - kamilliyə nail olmaq üçün öz bacarıqlarından azad və dinc şəkildə istifadəsini təmin etməsi də - yetərli deyil. Hüquqdan, həmçinin, birbaşa ölkə içində rifahı, təhsili və mənəviyyatı gücləndirmək tələb olunur.

Bu, sosializmin aldadıcı cazibəsidir. Mən yenə təkrar edirəm – hüququn bu iki istifadə şəkli bir- birinə tamamilə ziddir. Biz bunlardan birini seçməliyik. Vətəndaş eyni zamanda azad və qeyri- azad ola bilməz.

ZORAKI QARDAŞLIQ AZADLIĞI MƏHV EDİR

Mr.de Lamartin bir dəfə mənə belə yazmışdı: "Sənin doktrinan mənim proqramımın ancaq - yarısıdır. Sən azadlıqda dayandın, mən qardaşlığa doğru davam edirəm." Mən ona belə cavab - verdim: "Sənin proqramının ikinci hissəsi birincisini məhv edəcək."

Əslində, mənim üçün "qardaşlıq" sözünü "kənüllü" sözündən ayırmaq mümkün deyil. Mən başa düşə bilmirəm, azadlığı qanuni olaraq məhv etmədən və ədaləti qanuni olaraq ayaqlar altına - atmadan, qardaşlığı qanuni olaraq həyata keçirmək necə mümkündür?

Qanuni soyğunçuluğun iki kökü var – onlardan biri, əvvəl dediyim kimi, insanın acgözlüyü, - ikincisi isə saxta humanizmdir.

Bu məqamda, düşünürəm ki, soyğunçuluq deyəndə nəyi nəzərdə tutduğumu dəqiq izah - etməliyəm.*

SOYĞUNÇULUQ MÜLKİYYƏT HÜQUQUNU POZUR

Mən, tez-tez olduğu kimi, bu sözü anlaşılmaz, qeyri-müəyyən, təxmini və ya metaforik mənada - işlətmirəm. Mən bu sözü mülkiyyətə zidd olan bir fikri ifadə edərək (maşlar, torpaq, pul və s.) - onun elmi şəkildə qəbul olunmuş mənasında işlədirəm. Əgər hansısa şəxsin sahib olduğu var- dövlətin bir hissəsi onun razılığı olmadan və əvəzində heç bir təzminat ödənmədən, zorla və ya - hiylə ilə alınıb, ona sahib olmayan bir başqa şəxsə ötürülürsə, o zaman mən deyirəm ki, mülkiy- yət hüququ pozulmuş, açıq soyğunçuluq əməli baş vermişdir.

Mən deyirəm ki, bu, hüququn hər yerdə və hər zaman cəzalandırılmalı olduğu bir əməldir. Əgər - hüquq cəzalandırılmalı olduğu bu əməli özü törədirsə, mən deyirəm ki, soyğunçuluq hələ də baş - verir. Mən onu da əlavə edirəm ki, cəmiyyət və sosial rifah baxımından, bu haqlara olan təcavüz onların hamısından daha pisdır. Lakin bu qanuni soyğunçuluq baş verəndə ondan faydalanan - şəxs soyğunçuluq əməlinə görə məsuliyyət daşımır. Məsuliyyət qanunun, qanunvericinin və cəmiyyətin üzərinə düşür. Siyasi təhlükə də buradadır.

Təəssüflə deyirəm ki, soyğunçuluq sözü xoşagəlməz bir sözdür. Mən əbəs yerə çalışdım ki, - zərərsiz bir söz tapım, heç vaxt istəməzdim ki, xüsusilə, indi, bizim fikir ayrılığımıza qıcıqlandırıcı bir söz əlavə edim. Beləliklə, mənə inansalar da, inanmasalar da, bəyan edirəm ki, kiminsə ideya və ya əxlaqi dəyərlərinə hücum etməyi ağılıma gətirmirəm. Əksinə, mən yanlış olduğunu düşünd - üyüm ideyaya qarşı hücum edirəm – o sistemə qarşı ki, mənə ədalətsiz görsənir, bu ədalətsizlik şəxsi ideyalardan o qədər azaddır ki, hər birimiz arzulamadan bundan faydalanır və səbəbini - anlamadan əzab çəkirik.

ÜÇ SOYĞUNÇULUQ SİSTEMİ

Burada biz mühafizəkarlığı, sosializmi və kommunizmi dəstəkləyənlərin səmimiyyətini şübhə altına almırıq. Bunu edən hər bir qələm sahibi mütləq siyasi ruh və ya siyasi qorxunun təsiri altındadır. Lakin qeyd etməliyəm ki, mühafizəkarlıq, sosializm və kommunizm kökcə üç müxtəlif inkişaf mərhələsində olan eyni bitkidir. Bunu deyə bilərik ki, qanuni soyğunçuluq kommunizm nü - münəsində daha aşkar görünür. Çünki bu, tam bir soyğunçuluqdur və mühafizəkar siyasətdir, ç - ünkü soyğunçuluq spesifik qruplar və sənaye sahələri ilə məhdudlaşdırılmışdır*. Beləliklə, bun - dan belə bir nəticə çıxır ki, sosializm bu üç sistemin ən anlaşılma, ən qeyri-müəyyən və nəticə etibarlı ilə inkişafın ən səmimi mərhələsidir.

Amma səmimi və ya qeyri-səmimi olmaları şəxslərin niyyətlərini sual altında qoymur. Əslində, - daha əvvəl dediyim kimi, qanuni soyğunçuluq qismən filantropiya üzərində qurulub, hətta bu - saxta filantropiya olsa belə.

Bu izahla, gəlin ümumi rifaha ümumi soyğunçuluqla nail olacağını iddia edən bu populyar cəhdin dəyərini, mənşəyini və tendensiyasını yoxlayaq.

HÜQUQ – GÜC DEMƏK DİR

Sosialistlər sual edirlər ki, hüquq ədaləti tənzimlədiyi halda, niyə əməyi, təhsili və dini də tənzim - ləməsin?

Niyə hüquq bu məqsədlər üçün də istifadə edilməsin? Çünki hüquq ədaləti məhv etmədən, - əməyi, təhsili və dini tənzimləyə bilmir. Biz unutmamalıyıq ki, hüquq gücdür və nəticə etibarlı ilə - hüququn əsl funksiyaları qanuna görə gücün əsl funksiyalarından kənara çıxıb bilməz.

Hüquq və güc bir şəxsi ədalət həddləri içərisində tutarsa, bu amillər həmin şəxsə nədənsə çəkinmək məcburiyyətindən başqa bir şey verə bilməz. Beləliklə, şəxs yalnız başqalarına zərər - verməkdən çəkinməyə məcbur edilir. Onun nə şəxsiyyətinə, nə azadlığına, nə də mülkiyyətinə - zərər verilir. Bunların hamısı həmin amillər tərəfindən qorunur. Onlar müdafiə mövqeyində - dayanaraq hər kəsin hüquqlarını bərabər şəkildə müdafiə edirlər.

HÜQUQ MƏNFİ ANLAYIŞDIR

Hüququn yerinə yetirdiyi missiyanın zərərsizliyi və qanuni özünümüdafiə əşyanın təbiətinə uyğundur, onun faydalı olduğu açıq-aşkardır və legitimliyi də şübhəsizdir.

Bir dostumun qeyd etdiyi kimi, hüququn mənfilik anlayışı o qədər gerçəkdir ki, hüququn məqsədi ədalətin hökmranlığını təmin etməkdir ifadəsi qətiyyənlə düzgün səslənir. Onun əvəzinə belə - deyilməlidir ki, hüququn məqsədi ədalətsizliyin hökmranlığının qarşısını almaqdır. Əslində, öz-özünə mövcud olan, ədalət deyil, ədalətsizlikdir. Ədalətə o zaman nail olmaq olar ki, ədalətsizlik olmasın.

Amma əgər hüquq, öz ayrılmaz vasitəsi olan güc yolu ilə, insanlara zorla əmək qaydalarını, təhsil metodu və ya fənnini, dini inam və ya etiqadları qəbul etdirsə, o halda hüquq artıq mənfi deyil, - o, insanlara müsbət təsir edir. O, insanların iradələrini qanunvericinin iradəsi ilə əvəzləyir, onların təşəbbüslərini qanunvericinin təşəbbüsü ilə əvəz edir. Bu, baş verdiyi zaman, insanlar artıq - müzakirə, müqayisə, uzunmüddətli planlaşdırma ilə məşğul olmaq ehtiyacı duymurlar – onların - əvəzinə bunların hamısını hüquq edir. Düşüncə insanlar üçün gərəksiz bir şeyə çevrilir və insani - olmaqdan çıxır, xalq öz şəxsiyyətini, azadlıqlarını və mülkiyyətini itirmiş olur.

Azadlığın pozulmasına gətirməyən, güclə qəbul etdirilən əmək tənzimlənməsini təsəvvür etməyə çalışın: mülkiyyət haqqının pozulmasına gətirməyən sərvətin yerinin güclə dəyişdirilməsi ilə - üzləşəcəksiniz. Əgər siz bu ziddiyyətləri uzlaşdırma bilməsəniz, o halda belə nəticə çıxarmalısınız - ki, hüquq ədalətsizliyi tənzimləməyincə, əməyi və istehsalı tənzimləyə bilməz.

SİYASİ YANAŞMA

Bir siyasətçi cəmiyyətə öz ofisindən təcrid olunmuş şəkildə baxırsa, gördüyü bərabərsizlik - səhnəsi onu sarsıdır. O, bizim bir çox qardaşımızın məhrumiyyətlər içərisində yaşadığını görüb - təəssüflənir və bu məhrumiyyətlər təmtəraq və zənginliklə tutuşdurulanda daha kədərlandırıcı görünür. Zənnimcə, siyasətçi özünə belə bir sual verməlidir ki, bu duruma keçmişdəki işğal və - talanlar, yoxsa yaxınlarda baş verən qanuni soyğunçuluq səbəb olmuşdur. Bəlkə də, o, bu fikrə - diqqət yetirməlidir: bütün insanlar firavanlıq və mükəmməl həyat axtarışında olduğuna görə, - ədalət mühiti inkişafa nail olmaq üçün ən böyük səylərin yaranmağı üçün yetərli deyilmi?

Fərdi məsuliyyətlə uyğunlaşa bilən mümkün olan ən mükəmməl bərabərlik bu deyilmi?

Bu, Allahın iradəsi ilə bəşəriyyətə yaxşıqla pislik və bundan irəli gələn cəza və mükafat arasında seçim imkanı verərək fərdi məsuliyyət anlayışı ilə uzlaşdırılmazmı?

Amma siyasətçi heç vaxt buna fikir vermir. Onun fikri qanuni və yaxud qanuni görünən - təşkilatlara, birliklərə və tədbirlərə yönəlir. O, şərhə səbəb olan böyük pislili artırır - əbədləşdirməklə, şəri müalicə etmək istəyir. Bu pislik isə qanuni soyğunçuluqdur. Biz gördük ki, ədalət mənfi bir anlayışdır. Bu müsbət qanuni fəaliyyətlər arasında, heç olmasa, biri varmı ki, - onun tərkibində soyğunçuluq prinsipi olmasın?

HÜQUQ VƏ XEYRİYYƏÇİLİK

Siz deyirsiniz: "Aramızda pulu olmayan insanlar var" və siz hüquqa müraciət edirsiniz. Halbuki, - hüquq öz-özünə süd verən döş deyil. Süd verən, damarları bəsləyən mənbə cəmiyyətin özüdür. - Əgər vətəndaşlar və başqa təbəqələr nəse ödəməyə məcbur edilməsələr, dövlət büdcəsinə heç bir vətəndaşın və ya heç bir təbəqənin xeyrinə heç nə gələ bilməz. Əgər hər bir şəxs büdcədən qoyduğu miqdarı götürürsə, bu halda deyə bilərik ki, hüquq heç kimi soymur. Amma bu prosedur

pulu olmayan insanlar üçün heç nə vəd etmir. O, gəlirin bərabərliyini təmin etmir. Hüquq yalnız o vaxt bərabərləşdirmə alətinə çevrilə bilər ki, o, bir insandan alıb, başqa insanlara versin. Əgər - hüquq bunu edirsə, o, soyğunçuluq alətidir.

Bununla bağlı, qoruyucu tarifləri, subsidiyaları, zəmanətli yardımları, zəmanətli iş yerlərini, yardım və rifah sxemlərini, dövlət təhsilini, progressiv vergiləndirməni, faizsiz krediti və dövlət işlərini - nəzərdən keçirin. Görəcəksiniz ki, onlar bir qayda olaraq, qanuni soyğunçuluq, təşkilatlanmış - ədalətsizlik üzərində qurulub.

HÜQUQ VƏ TƏHSİL

"Aramızda təhsil imkanlarından kənar qalan insanlar var" – deyərək yenə də hüquqa üz tutursunuz. Halbuki, hüquq özlüyündə aləmə işıq saçan maarif məşəli deyil. Hüquq bəziləri bilikli, - bəziləri biliksiz, bəziləri öyrənmək ehtiyacı olan, bəziləri öyrədən insanlardan təşkil olunan cəmiyyəti bütövlükdə maraqlandırır. Təhsil məsələsində hüququn iki alternativini var: ya öyrətmə – öyrənmə məsələlərini zor tətbiq etmədən sərbəst görməyə izn vermək, ya da məcburiyyət tətbiq etməklə bəzilərdən pul alaraq dövlət tərəfindən təyin olunan müəllimlərə maaş ödəmək. İkinci seçimdə hüquq azadlıq və mülkiyyət haqlarını pozaraq qanuni soyğunçuluq edir.

HÜQUQ VƏ ƏXLAQ

Siz deyirsiniz: "İnsanlar var ki, onların əxlaqı və ya dindarlığı zəifdir" və siz hüquqa müraciət - edirsiniz. Amma unutmayın ki, hüquq gücdür. Mənim burada əxlaq və din məsələlərində gücdən istifadənin nə qədər zorakı və mənasız bir cəhd olduğunu vurğulamağıma ehtiyac varmı?

Belə görünə bilər ki, sosialistlər, nə qədər özlərini bəyənmiş olsalar da, bu cür sistem və səylər nəticəsində yaranan çox nəhəng qanuni soyğunu görməkdən qaça bilməmişlər. Amma - sosialistlər nə edir? Onlar istedadla bu qanuni soyğunçuluğu başqalarından və hətta özlərindən - gizlədirlər və bunu qardaşlıq, birlik, bərabərlik, təşkilatlanma və birləşmə adı altında edirlər. Çünki bizim hüquqdan istədiyimiz azdır – sadəcə ədalətdir, sosialistlər buna görə güman edirlər ki, biz qardaşlıq, birlik, bərabərlik, təşkilatlanma və birləşməni inkar edirik. Sosialistlər bizə fərdiyyətçi damğası vurublar.

Amma biz sosialistləri inandırmaq istədik ki, biz yalnız məcburi təşkilatlanmanı rədd edirik, təbii təşkilatlanmanı yox. Biz üzünü yuxarıdan zorla təşkilatlanmaya qarşıyıq, azad birləşməyə qarşı - deyirik. Biz məcburi icmaları rədd edirik, təbii icmaları yox. Biz insanları fərdi məsuliyyətdən - məhrum etməkdən başqa bir iş görməyən qurama birlikləri rədd edirik. Biz Allahın qüdrəti altında bəşəriyyətin təbii birliyinə qarşı deyirik.

BİR TERMİN QARIŞIQLIĞI

Sosializm, əsaslandığı qədim fikirlər kimi, dövlət və cəmiyyət arasındakı fərqi qarışdırır. Bunun - nəticəsi olaraq, hər dəfə dövlət tərəfindən görülən hər hansı işə etiraz etdiyimiz zaman, - sosialistlər belə nəticə çıxarırlar ki, biz, ümumiyyətlə, cəmiyyət üçün edilən işlərə qarşıyıq.

Biz dövlət təhsilini bəyənmirik. Bu halda sosialistlər deyir ki, biz, ümumiyyətlə, bütövlükdə təhsilə qarşıyıq. Biz, dövlət dini fikrini bəyənmirik. O zaman sosialistlər deyir ki, biz, ümumiyyətlə, din - istəmirik. Biz, dövlət tərəfindən zorla qəbul etdirilən bərabərliyə qarşıyıq. Onlar deyir ki, biz -

bərabərliyə qarşıyq və sairə, və sairə. Bu ona bənzəyir ki, sosialistlər bizi insanların yeməklərinə qarşı olduğumuza görə ittiham edirlər, çünki biz istəmirik dövlət taxıl əksin.

SOSIALİST YAZARIN TƏSİRİ

Necə oldu ki, siyasətçilər hüququn öz sferasına yox, rifah sferasına daxil olan sərvət, elm, din kimi şeylərin əldə edilməsi üçün də istifadə oluna biləcəyi kimi qərribə bir nəticəyə gəldilər? Bu, - bizim müasir ictimai mövzularda yazan qələm əhlinin təsiri sayəsindəmi baş tutur?

Bugünkü yazarlar – xüsusilə də sosialist düşüncə məktəbi görənlər – öz müxtəlif nəzəriyyələrini - bir ümumi hipotez üzərində qururlar: onlar insanları iki hissəyə bölürlər. Ümumilikdə insanlar – - yazarın özü istisna olmaqla – birinci qrupu, yazar özü ikinci və ən əsas qrupu formalaşdırır. - Şübhəsiz, bu, insan ağılına gələ biləcək ən anlamsız və ən təkəbbürlü fikirdir!

Əslində, bu ictimai məsələlərdən yazan yazarlar hesab etməyə başlayırlar ki, insanların özlərində heç bir seçim düşüncəsi, heç bir fəaliyyət gücü yoxdur. Yazarlar güman edirlər ki, insanlar bir ətalətli cisimdir, passiv hissəciklər, hərəkətsiz atomlar, ən yaxşı halda öz yaşayış tərzinə laqeyd - olan bir bitki növüdürlər. Onlar hesab edirlər ki, insanlara başqa bir insanın əli və iradəsi ilə müəyyən forma, şəkil verilə bilər ki, bunu bir çox müxtəlif formalarda, müəyyən dərəcədə simmetrik, bədii və təkmilləşdirilmiş şəkildə etmək olar.

Bundan əlavə, dövlət məsələlərindən yazan yazarların heç biri özünü təşkilatçı, ixtiraçı, qanunverici və yaxud təsisçi kimi təsəvvür etməyə tərəddüd göstərmir: bu iradə və əl, universal - hərəkətverici güc, yaradıcı qüvvədir ki, ən ali vəzifəsini dağınıq halda olan materialları – insanları cəmiyyət formasına salmaqda görür.

Bu sosialist yazarlar insanlara bağban öz ağaclarına baxan kimi baxırlar. Necə ki, bağban - ağacları piramida, çətir, kub, güldan, yelpik və başqa formalara salır, eləcə də sosialist yazarlar - ədəbazcasına insan övladlarını qruplara, cərgələrə, mərkəzlərə, alt-mərkəzlərə, bal şanlarına, - əmək korpuslarına və başqa variantlara bölür. Necə ki, bağbanın öz ağaclarını qaydaya salmaq - üçün baltalara, budama alətlərinə, mişara və qayçıya ehtiyacı var, eləcə də sosialist yazarların - insanları şəkilləndirmək üçün yalnız hüquqda tapa biləcəyi gücə ehtiyacı var. Bu məqsədlə o, - tarif qanunlarına, vergi qanunlarına, maddi yardım qanunlarına və məktəb qanunlarına istinad - edir.

SOSIALİSTLƏR ALLAH ROLU OYNAMAQ İSTƏYİRLƏR

Sosialistlər insanlara sosial birləşmələr formasına salına bilən xammal kimi baxırlar. Bu o qədər - həqiqidir ki, əgər təsadüfən, sosialistlərin bu kombinasiyalarının uğur qazanmasına azacıq gümanları yaransa, onlar tələb edəcəklər ki, bəşəriyyətin kiçik bir hissəsini bu məsələ ilə bağlı - təcrübədən keçirmək olar. Bütün sistemləri sınaqdan keçirmək ideyası çox məşhurdur. Sosialist - liderlərdən biri onunla məşhur idi ki, o, Təsis Məclisindən qətiyyətlə xahiş etmişdi, ona insanlar üzərində öz təcrübələrini keçirmək üçün bütün sakinləri ilə bərabər, kiçik bir bölgə versinlər.

Eyni qaydada, bir ixtiraçı tam ölçülü maşını ixtira etməzdən əvvəl bir model düzəldir, kimyaçı bir - sıra kimyəvi elementlər sərf edir, fermer bir az toxum və torpağı təcrübədən keçirir. Bununla da, müəyyən bir fikir sınaqdan keçirilir.

Amma bağban və ağacları arasında, ixtiraçı və maşını arasında, kimyaçı və elementləri arasında, fermer və toxumları arasında nə fərq var! Tam səmimiyyətlə, bir sosialist düşünür ki, onunla bəşəriyyət arasında da eyni fərq var!

Təəccüblü deyil ki, XIX əsrin yazarları cəmiyyətə qanunvericinin istedadının məhsulu olan bir - süni varlıq kimi baxırdılar. Bu fikir – klassik təhsilin məhsulu kimi – bizim ölkənin bütün ziyalıları - və məşhur yazarları tərəfindən mənimsənilmişdir. Bu ziyalılar və yazarlar hesab edirlər ki, - insanlar və qanunvericilər arasındakı münasibət gil və dulusçu arasındakı münasibət kimidir. Bundan əlavə, hətta o nöqtələrdə ki, onlar insan qəlbində fəaliyyət prinsipini və insan zəkasında seçim qabiliyyətini qəbul edirlər, Allahın vergisi olan bu bəxşişi məhvedici hədiyyələr hesab - edirlər. Onlar düşünürlər ki, insanlar bu iki verginin təsiri altında özlərini məhv edəcəklər. Onlar - güman edirlər ki, əgər qanunvericilər insanları öz meylləri ilə sərbəst buraxsalar, onlar din yerinə ateizmi, bilik yerinə cahilliyi, istehsal və mübadilə yerinə isə yoxsulluğu seçəcəklər.

SOSIALİSTLƏR İNSANLARI TƏHQİR EDİRLƏR

Bu yazarlara görə, əslində, yaxşı haldır ki, Allah müəyyən insanlara – hakimiyyət sahibləri və - qanunvericilərə tamamilə əks meyllər bəxş edib, həm də ancaq onların özləri üçün deyil, həm - də dünyanın yerdə qalan hissəsi üçün! İnsanlar pisliyə istiqamətlənirlərsə, o zaman - qanunvericilər xeyirə doğru yönəlir, insanlar qaranlığa doğru hərəkət edirlərsə, qanunvericilər - işığa can atır, insanlar şər qarşısında tərəddüd edirlərsə, qanunvericilər xeyirxahlığa üz tuturlar. - Bunun gerçək vəziyyət olduğunu müəyyən etdiklərinə görə, onlar insan irqinin təbii meyllərini özünükülərlə əvəz etmək üçün güc tətbiq etməyi tələb edirlər.

Fəlsəfə, siyasət və yaxud tarix haqqında istənilən kitabı açın və siz yəqin ki, bu fikrin bizim - ölkədə necə dərin kök atdığını görəcəksiniz – klassik düşüncənin övladı, sosializmin anası budur. Onların hamısında siz yəqin, bu fikirlə rastlaşacaqsınız ki, bəşəriyyət ətəletli bir cisimdir və bu - cisim həyatı, təşkilatı, mənəviyyəti və inkişafı dövlətin gücündən alır. Hətta daha acınacaqlısı - budur – qeyd olunacaq ki, bəşər nəsli korlanmaya doğru gedir və bu yoldan onu ancaq - qanunvericinin sehrli əli xilas edə bilər. Ənənəvi klassik düşüncə hər yerdə vurğulayır ki, passiv cəmiyyətin arxasında hüquq və ya qanunverici adlanan (başqa bir terminologiya ilə ifadə etsək, - mübahisəsiz təsir və gücə sahib bəzi naməlum şəxs və ya şəxslərin təmsil etdiyi güc), bəşəriyyət - yəti hərəkətə gətirən, ona nəzarət edən, fayda verən və təkmilləşdirici gizli bir güc dayanır.

MƏCBURİ ƏMƏYİN MÜDAFİƏSİ

İcazə verin, ilk olaraq Bossuetdən bir sitata nəzər salaq: *(XIV Luinin sarayında varisin müəllimi)*
«Misirlilərin düşüncəsinə ən çox təsir edən (kimsə tərəfindən) şeylərdən biri vətənsəvrlik idi... - Heç kimə icazə verilmirdi ki, dövlət üçün faydasız olsun. Hüquq atadan oğula ötürülmək yolu ilə - hər kəsə ona aid olan işi tapşırırdı. Heç kimə iki ixtisasa sahib olmaq icazəsi verilməmişdi. - Hətta bir işdən başqa işə keçmək belə qadağan idi... Amma bir norma vardı ki, hamı ona riayət - etməyə məcbur edilirdi: qanunlar və fəlsəfə təhsili. Ölkənin dini və siyasi qanun-qaydalarını - bilməmək heç bir şərt altında bağışlanmırdı. Bundan əlavə, hər bir peşə müəyyən bölgəyə təhkim olunurdu. (kim tərəfindən?..). Yaxşı qanunlar içində ən yaxşı olansa buydu ki, hər kəs qanunlara itaət etmək üçün təlim keçirdi. (kim tərəfindən) Bunun nəticəsi olaraq, Misir çox gözəl ixtiralarla - dolu idi və burada həyatı rahat və sakit edən heç nə unudulmamışdı.»

Beləliklə, Bossuetə görə, insanlar özlərindən heç nə yaratmırlar. Vətənsəvrlik, inkişaf, ixtiralar, - təsərrüfat, elm – bunların hamısı insanlara qanunların, hakimlərin işinin nəticəsi kimi verilib. - Xalqın yeganə işi liderlərinə baş əyməkdir.

DÖVLƏT – ATA ANLAYIŞINA DÜŞKÜNLÜK

Bossuet dövlətin hər növ inkişafın mənbəyi olması fikrini dəstəkləyir, hətta o qədər irəli gedir ki, - misirlilərin musiqini və güləşi rədd etdiklərinə görə ittiham olunmalarını müdafiə edir. O, deyir: «Bu necə mümkün ola bilər? Bəhs edilən sənətləri ilk kəşf edən Misir Allahı Osirisin baş naziri - olduğu irəli sürülən Tresmegist olmuşdur.»

Yenə də Bossuet farslar arasında hər şeyin yuxarıdan gəldiyini iddia edir:

"Şahzadənin ilkin vəzifələrindən biri kənd təsərrüfatının inkişafını dəstəkləmək idi... Necə ki, - orduları nizamlamaq üçün idarələr qurulurdu, eləcə də həmin idarələr fermer təsərrüfatını istiqamətləndirirdi... Fars xalqı şaha olan ifrat hörmətdən ruhlanırdı."

Bossuetə görə, yunan xalqı, son dərəcə zəkalı olduğu halda, şəxsi məsuliyyət hissəsinə sahib - deyildi itlər və atlar kimi, onlar özləri ən sadə oyunları belə icad edə bilmirdilər.

"Yunanlar təbiətən ağıllı və cəsur idilər, Misirdən gəlmiş padşahlar və sakinlər tərəfindən erkən yaşlarında yetişdirilmişdilər. Bu misirli təlimçilərdən yunanlar atletikanı, qaçıqları, at və döyüş - arabası yarışlarını öyrəndilər... Amma misirlilərin yunanlara öyrətdiyi ən yaxşı cəhət itaətkarlıq və özünün qanunlar tərəfindən ictimai fayda üçün formalaşdırılmasını qəbul etmək idi".

PASSİV İNSANLIQ İDEALI

Zəmanə yazarlarının, müəllimlərinin, parlamentarilərinin, iqtisadçı və filosoflarının inkişaf - etdirdikləri klassik nəzəriyyələrə görə, xalqı istiqamətləndirən hər şeyin mənbəyi xalqdan kənar - dadır və bu həqiqət heç bir mübahisə doğurmaya qədər açıqdır. Bu məsələdə nümunə - göstəriləcək şəxs baş yepiskop, yazıçı və Burqundi Dyukun müəllimi olan Fenelondur.

O, özü XIV Luinin hakimiyyətini şəxsən görmüşdü. Bu amil və klassik bilgilərə və əntiq şeylərə - heyranlıq onu insanlığın sözbəxan və passiv bir kütlə olaraq qalması düşüncəsinə yönəlmişdi. - Ona görə xalqın yaşadığı uğursuzluqlar və çiçəklənmə – pisliklər və xeyirxahlıqlar qanunvericilər və hüquq kimi iki xarici təsirdən doğur.

Beləliklə, o, özünün Salentum Utopiyasında insanları – onların maraqları, bacarıqları, arzuları, - malik olduğu cəhətlərlə bərabər – tamamilə qanunvericinin iradəsinə təslim edir. Məsələn, nə olursa-olsun, insanlar bu məsələdə özləri qərar vermirlər, onların yerinə şahzadə qərar verir. - Şahzadə milləti formalaşdıran biçimsiz kütlənin ruhu kimi təsvir edilir. Şahzadə özündə düşüncə, uzaqqörənlik, hər cür inkişaf və təşkilatlanma prinsiplərini birləşdirir. Beləliklə, bütün məsuliyyət - ondadır.

Fenelonun onuncu kitabı olan «Telemachus» bunu sübut edir. Mən oxucuya bu dəyərli kitabı - oxumağı məsləhət görürdüm, özüm isə ilk addımı ataraq bu məşhur əsərdən sitat gətirməklə - kifayətlənəcəyəm.

SOSIALİSTLƏR AĞLI VƏ FAKTLARI GÖRMƏMƏZLİYƏ VURURLAR

Misirlilərin ümumi xoşbəxtliyini onların öz ağılı yox, padşahlarının müdrikliyi ilə izah edərkən, - Fenelon klassiklərə xas olan saf bir sadələşmə ilə ağılın və faktların hakimiyyətini inkar edir:

Biz gözlərimizi dəniz sahilində salınmış görməli yerləri ilə zəngin olan şəhərlərdən və şəhər - kənarında zövqlə inşa olunmuş malikanələrdən çəkə bilmirik; heç vaxt şumlanmamış - torpaqlar, hər il qızıl taxilla örtülən tarlalar, sürülərlə dolu çəmənliklər, meyvə ağaclarının -

səxavətlə verdiyi barın ağırlığından sallanmış budaqların altından əyilib keçməyə məcbur olan - işçilər, fleyta və tütəklərinin xoş sədalarını dağa-daşa yayan çobanlar... Mentor söylədi: "Müdrək bir rəhbərin idarə etdiyi xalq nə qədər xoşbəxtdir!".

Sonra Mentor arzu etdi ki, mən iyirmi iki min şəhəri olan Misir boyunca məmnunluğu və bolluğu - görün. O, şəhərlərdəki yaxşı polis qayda-qanununa heyran olmuşdu: ədalət varlılara qarşı, - yoxsulların xeyrinə işləyirdi, tabelikdə olan uşaqların düzgün təhsili, əmək, sayıqlıq, incəsənət və ədəbiyyat sevgisi, icra edilən bütün dini ayinlərin dəqiqliyi, təvazökarlıq, hər atanın öz uşaqlarına öyrətdiyi şərəfə verilən yüksək qiymət, insanlara sədaqət və allahlardan qorxu vardı. O həmişə - ölkənin çiçəklənməsinə heyran idi. " Müdrək rəhbər tərəfindən bu yolla idarə olunan xalq - xoşbəxtidir" – deyirdi o.

SOSIALİSTLƏR XALQI ƏSGƏRƏ ÇEVİRMƏK İSTƏYİRLƏR

Fenelonun Girit üzərindəki idilliyası çox gözəldir.

Bu gözəl adada gördüyünüz hər şey Minos qanunlarının əsəridir. Onun uşaqlar üçün nəzərdə tutduğu təhsil bədənəri sağlam və möhkəm edir. Lap başlanğıcdan uşaqları qənaətcilliyə və - əməyə alışdırmaq lazımdır, çünki güman edilir ki, həzz duyğusu həm bədəni, həm də zehni - zəiflədir. Ona görə onlara məğlubedilməz olmaq və şan-şöhrət qazanmaqdan başqa zövqlərə - icazə verilmir... Burada başqa insanlar arasında cəzalandırılmayan üç qüsür cəzalandırılır – nankorluq, ikiüzlülük və acgözlük. İnsanları təmtərağa və mənasız əyləncələrə görə cəzalandırmaq olmaz, çünki Giritdə belə şeylər yoxdur... Bahalı mebel, dəbdəbəli paltar, təmtəraqı - ziyafətlərə və saraylara da icazə yoxdur.

Ona görə də, Mentor öz tələbəsinə İthaka xalqını qəlibə salmağı və manipulyasiya etməyi öyrədir – şübhəsiz ki, ən yaxşı niyyətlə. Tələbəni bu fikirlərin müdrəkliyinə inandırmaq üçün Mentor ona - Salentum örnəyini xatırladır.

Biz ilk siyasi ideyalarımızı məhz bu növ fəlsəfədən alırıq. Bizə öyrədiblər ki, insanlarla daha çox - kənd təsərrüfatında bir mütəxəssisin əkinçilərə torpağı əkin üçün necə hazırlayıb, qayğı - göstərməyi öyrətdiyi kimi rəftar edək.

MƏŞHUR AD VƏ ZƏRƏRLİ BİR FİKİR

İndi isə eyni mövzuda böyük Monteskyönü dinləyin:

Ticarətin ruhunu yaşatmaq, bütün qanunları ona yardım etməyə yönəltmək vacibdir. Bu - qanunlar, ticarətdən qazanılmış sərvəti mütənasib şəkildə bölərək, hər bir yoxsul vətəndaşa - başqaları kimi işləyə bilməsi üçün kifayət qədər rahat şərait yaratmalıdır. Həmin bu qanunlar hər bir varlı vətəndaş üçün də elə bir şərait yaratmalıdır ki, o, əvvəlki vəziyyətini saxlamaq və ya qazanmaq üçün işləməyə məcbur olsun.

Beləliklə, hüquqlar bütün sərvətlərə nəzarət etmək üçündür.

Həqiqi bərabərlik demokratiyada dövlətin ruhu olsa da, buna nail olmaq o qədər çətindir ki, - həmin məsələdə qəti dəqiqlik heç də həmişə arzuolunan deyil. Burada var-dövlətdə olan fərqləri müəyyən həddə qədər azaltmaq və ya nizamlamaq üçün bir siyahıyaalma keçirmək kifayətdir. - Bu edildikdən sonra, zənginlərin boynuna ağır yük qoyaraq və yoxsullara yardım edərək xüsusi - qanunlar vasitəsi ilə bərabərsizliyi bərabərləşdirmək mümkün olur.

Burada yenə, sərvətlərin zor gücünə qanunla bərabərləşdirilməsi ideyasına rast gəlirik.

Yunanistanda iki cür respublika var: Birincisi, hərbi xarakterli Sparta, o birisi ticarət xarakterli - Afina. Birincidə, vətəndaşların tənbelliyi arzuolunan idisə, ikincidə, əməyə sevgi təşviq edilirdi. Bu qanunvericilərin heyranedicisi zəkasına fikir verin: Bütün mövcud ənənələri inkar, bütün yaxşılıqların ümumi cəhətlərini birləşdirməklə onlar öncədən bildirdilər ki, dünya onların müdrikliyinə məftun olacaq. Lisurq xırda oğurluğu ədalətin ruhu ilə birləşdirərək öz şəhəri olan - Spartaya sabitlik gətirdi; köləliyin son həddini ən qəti azadlıqla bir araya gətirərək ən mənfur inancları ən böyük mülayimliklə birləşdirdi. O, öz şəhərini bütün resurslardan, sənətlərdən, ticarətdən, puldan və müdafiədən məhrum etdi. Spartada şöhrətperəstlik maddi qazanc ümidi olmadan təsəvvür edilirdi. Təbii sevgi özünü ifadə edə bilmirdi, çünki kişilər nə oğul, nə ər, nə də ata idilər. Hətta ismət belə dəyər hesab edilmirdi. Bu yolla, Lisurq Spartanı möhtəşəməliyə və şöhrətə doğru apardı.

Yunanistanın institutlarında rast gəlinən bu cəsərət bizim müasir zəmanəmizin korrupsiyası və degenerasiya mühitində təkrar olunur. Çox nadir halda ləyaqətli qanunverici ola bilər, belə bir xalq yaratsın ki, o xalqın ləyaqət hissi spartalılarkı qədər təbii və cəsur olsun.

Məsələn, cənab Uilyam Penn həqiqi bir Lisurqdur. Hərçənd ki, cənab Pennin məqsədi sülhə nail olmaq idi, Lisurqun məqsədi isə müharibə. Onlar azad insanlara verdikləri əxlaqi dəyər baxımından bir-birinə bənzəyirlər. Bu dəyər onları haqsızlıqlara üstün gəlmək, ehtiraslarını idarə edə bilmək və öz xalqlarını yeni yollarla aparmaq kimi xüsusiyyətlərlə birləşdirir.

Paraqvay bir ölkə kimi bizim üçün başqa nümunədir. Onlar öz qanunvericiləri tərəfindən öz xeyirləri naminə, formalaşdırılan bir xalqdır*.

İnsanları xoşbəxt edəcək şəkildə idarə etmək ideali nə qədər alicənab bir fikir olsa da, bugünün həqiqəti ondan ibarətdir ki, əgər kimsə əmr verməkdən aldığı həzzi həyatının ən böyük xoşbəxtliyi hesab edirsə, o, cəmiyyətə qarşı cinayət işləmiş olur.

O insanlar ki, buna bənzər institutlar qurmaq istəyirlər, aşağıdakı kimi hərəkət etməlidirlər: - Platonun respublikasında olduğu kimi, mülkiyyətin ümumi istifadəsinin (ictimai mülkiyyət – *terc.*) - əsasını qoymaq, Platonun əmr etdiyi kimi tanrılara hörmət etmək, ənənələri qorumaq üçün xaricilərin yerli insanlarla əlaqələrinin qarşısını almaq, vətəndaşların yox, dövlətin ticarət qurmağını təmin etmək. Qanunvericilər cah-cəlal əvəzinə sənətə üstünlük verməlidirlər; onlar arzuların əvəzinə ehtiyacları təmin etməlidirlər.

QORXULU İDEYA

Bayağı aludəçiliyi olanlar ucadan deyə bilərlər ki: "Monteskyö deyibse, bu, möhtəşəm və heyranedicidir!" Mənə gəlincə, öz mövqeyimdə cəsərtliyəm. Mən deyirəm: Yaxşı! Sizin bunu "yüksək" adlandırmağa cəsərtiniz var?. Bu qorxuncdur, iyrencidir! Monteskyönün əsərlərindən seçilmiş bu müxtəlif fikirlər göstərir ki, müəllif şəxsləri, azadlıqları və mülkiyyəti – bəşəriyyətin özünü – qanunvericilərin öz iradələrini tətbiq etmək üçün əşyadan başqa bir şey saymır.

DEMOKRATLARIN LİDERİ

İndi isə gəlin bu mövzuda Russonun fikirlərinə diqqət yetirək. Bu ictimai məsələlərdən yazan şəxs demokratların ali nüfuz sahibidir. Baxmayaraq ki, o, sosial strukturu xalqın iradəsi üzərində qurur, onun tam olaraq qəbul etdiyi "qanunvericilərin iştirakı ilə bəşəriyyətin ümumi ətaleti" nəzəriyyəsinin yayılmasında hər kəsdən artıq payı var:

"Əgər yaxşı şahzadənin olması nadir hallarda həqiqətdirsə, onda yaxşı qanunvericinin nadir - halda olması daha böyük həqiqət deyilmi? Şahzadə yalnız qanunvericinin yaratdığı modeli - izləmək məcburiyyətindədir. Qanunverici maşın icad edən bir mühəndis, şahzadə sadəcə bu - mexanizmi hərəkətə gətirən işçidir.

Bəs burada şəxslərin rolu nədir? Onlar sadəcə hərəkətə gətirilən maşının özüdürlər. Həqiqətdə - isə, onlar sadəcə maşının hazırlanmasında istifadə edilən xammal deyillərmi?"

Ona görə də qanunverici və şahzadə arasında olan münasibət kənd təsərrüfatı eksperti ilə - fermer arasındakı münasibətə bənzəyir; şahzadə və onun tabeliyindəki insanlar arasında mü - nasibət də fermer və torpaq arasında olan münasibətlə eynidir. Belə isə, bu ictimai məsələlər - yazarı insanlıq aləmində nə qədər yüksəkdədir? Russo qanunvericilərin özlərinə hökm edir və - onlara öz işlərini son dərəcə amiranə bir üslubda öyrədir:

"Ölkənin sabit olmağını istəyirsinizmi? O halda zidd qütbləri mümkün olduğu qədər bir-birinə - yaxınlaşdırın. Nə varlı insanların, nə də dilənçilərin mövcudluğuna dözməyin. Əgər torpaq barsız - və səmərəsizdirsə və ya ölkə öz sakinləri üçün kiçikdirsə, o zaman istehsala və sənətlərə üz - tutun və ehtiyacınız olan ərzağı əldə etmək üçün istehsal etdiyiniz məhsullarla ticarət aparın.

...Əgər sakinləriniz azdırsa, məhsuldar torpaqda diqqətinizi tamamilə kənd təsərrüfatına - yönəldin, çünki bu, insanların sayını artırır, sənətləri qovub çıxarın, çünki onlar ancaq ölkə - əhalisinin azalmasına səbəb olur...

Əgər uzun və əlçatan sahil xəttiniz varsa, dənizi ticari gəmilərlə doldurun, parlaq, amma qısa - həyatınız olacaq. Əgər sizin dənizlər ancaq əlverişsiz sərt qayaları yuyursa, qoyun insanlar bar - bar olsunlar və balıq yesinlər, onlar daha sakit yaşayacaqlar – bəlkə də, bu daha yaxşıdır və - əlbəttə ki, onlar daha xoşbəxt olacaqlar.

Qisası, hamı üçün eyni olan prinsiplərə əlavə olaraq deyə bilərik ki, hər bir xalqın xüsusi - özəllikləri var. Bu fakt özlüyündə şərtlərə uyğun qanunvericiliyin yaranmasına səbəb olacaq.

Bu səbəbdəndir ki, əvvəlcə yəhudilər – bu yaxınlarda isə ərəblər – dini əsas məqsəd olaraq - seçmişlər. Afinalıların hədəfi ədəbiyyat idi, Kartacanın və Turininki ticarət, Rodesinki gəmiçilik - məsələləri, Spartanın müharibə, Romanın isə xeyirxahlıq. "Qanunların ruhu"nun müəllifi - qanunvericilərin öz qurumlarını bu hədəflərdən hər birinə doğru hansı üsulla - istiqamətləndirəcəyini göstərmişdi... Amma tutaq ki, qanunverici öz məqsədini səhv başa düşür - və məsələnin mahiyyətində müəyyən edildiyindən fərqli bir prinsipə hərəkət edir. Güman edin ki, seçilmiş prinsip bəzən köləlik, bəzən isə azadlıq, bəzən sərvət, bəzən isə əhali artımı, bəzən - sülh, bəzən isə işğal yaradır. Bu məqsədin səhv anlaşılması tədricən hüququ zəiflədir və - konstitusiyayı pozur. Dövlət dağılana və ya dəyişənə qədər aramsız qarışıqlıqlara məruz - qalacaq, nəticədə məğlubedilməz təbiət öz imperiyasını yenidən yaradacaq."

Bu halda, əgər təbiət öz imperiyasını yenidən əldə etmək üçün kifayət qədər güclüdirsə, niyə - Russo qəbul etmir ki, bunun üçün ilk növbədə qanunvericinin ona uyğunlaşmasına ehtiyac vardır? Niyə o görmür ki, insanlar öz instinktlərinin arxasınca gedərək, asanlıqla səhv edə bilən bir - Lisurq, Solon və ya Russonun müdaxiləsi olmadan, məhsuldar torpaqda əkinçiliklə, geniş və - əlverişli sahildə ticarətlə məşğul ola bilərdi?

SOSIALİSTLƏR CƏMIYYƏTDƏ MƏCBURİ UYĞUNLAŞMA İSTƏYİRLƏR

Necə olursa-olsun, Russo cəmiyyətin yaradıcılarına, təşkilatçılara, idarəçilərinə, qanunveri - cilərinə və nəzarətçilərinə qorxunc bir məsuliyyət yükləyir. Bununla da, onlardan çox şey tələb - edir:

"Kim xalqın siyasi cəhətdən formalaşdırılmasını öz üzərinə götürür, o inanmalıdır ki, danışıq yolu ilə insan təbiətini, öz-özlüyündə, tək və mükəmməl bir tam olan fərdi – daha böyük bir tamın adı – bir hissəsinə çevirə bilər. Bundan sonra fərd öz həyatını və varlığını bu tamdan almış olur. - Beləliklə, xalqın siyasi cəhətdən formalaşdırılmasını öz üzərinə götürən şəxs, özünün insan - təbiətini dəyişdirə biləcəyinə inanmalı, onu gücləndirəcəyinə, təbiətən verilmiş fiziki və müstəqil - varlığı, həmçinin mənəvi və tam olmayan bir varlığı əvəz edə biləcəyinə əmin olmalıdır. Qısa, - siyasi insanı yaratmaq istəyən şəxs, insanın öz gücünü əlindən almalı və ona təbiətən yad olan - başqa qüvvə verməlidir".

Zavallı insan təbiəti! Təsəvvür edin, Russonun davamçılarına əmanət edilsə idi, insan ləyaqəti nə günə qalardı?

QANUNVERİCİLƏR BƏŞƏRİYYƏTİ QƏLİBƏ SALMAQ İSTƏYİRLƏR

İndi isə, gəlin qanunvericilərin insanlığı hansı şəkllə salması mövzusunda Raynalın fikirlərini öyrənək:

"Qanunverici ilk növbədə iqlimi, havanı və torpağı nəzərə almalıdır. Onun vəzifələrini əlindəki - resurslar müəyyən edir. Birinci, o, öz yerini nəzərdən keçirməlidir. Dəniz sahillərində yaşayan - əhalinin dənizçiliyə dair qanunları olmalıdır... Əgər bu, dənizdən aralı olan yaşayış məskənidirsə, qanunverici planlarını təbiət və torpağın məhsuldarlığına uyğun qurmalıdır..."

Mülkiyyətin bölünməsi məsələsində qanunvericinin müdriyyəti, xüsusilə, önəmlidir. Ümumi bir - qayda olaraq, hər hansı ölkədə yeni koloniya qurulanda, hər bir insana ailəsini dolandırmaq üçün kifayət qədər torpaq verilməlidir..."

Uşaqlarınızla məskunlaşdığınız becərilməmiş adada, siz aqlın inkişafı ilə həqiqət toxumlarının - cücərdilməsindən başqa heç nəyə ehtiyac duymursunuz..."

Amma əgər siz keçmiş olan bir milləti yeni ölkəyə yerləşdirirsinizsə, qanunvericinin bacarığı - insanlara islah olunan və düzəliş edilə bilən zərərli fikir və ənənələrdən uzaq dayanmaq imkanı yaratmaq siyasətindədir. Əgər bu zərərli fikir və ənənələrin daimi olmasının qarşısını almaq - istəyirsinizsə, bunun üçün siz ikinci nəsil uşaqlar üçün ictimai təhsil sistemindən istifadə edə - bilərsiniz. Şahzadə və ya qanunverici, öncə müdrik adamlar göndərərək gəncləri öyrətmədən - koloniya qurmamalıdır..."

Yeni koloniyada, insanların tərz və ənənələrini saflaşdırmaq istəyən ehtiyatlı qanunverici üçün - geniş imkanlar açılır. Əgər onun ləyaqəti və zəkası varsa, ixtiyarında olan torpaq və insanlar onu cəmiyyət üçün plan hazırlamağa ruhlandıracaq. Yazar ancaq bu planı əvvəlcədən qeyri-müəyyən - şəkildə izləyə bilər, çünki o plan mütləq dəyişkən fərziyyələrin mövzusu olacaq. Problemin təfərrüatlı proqnozlaşdırılması və həll olunmasını çətinləşdirən bir neçə forması, mürəkkəbliyi - və şərtləri var."

QANUNVERİCİLƏR İNSANLARIN NECƏ İDARƏ EDİLƏCƏYİNİ SÖYLƏMİŞDİLƏR

Raynalın qanunvericilərə xalqı necə idarə etmək haqqında verdiyi dərslər kənd təsərrüfatı profes- sorunun öz tələbələrinə mühazirə oxumağına bənzəyir: "İqlim fermer üçün ilk şərtidir. Fermerin əlindəki resurslar onun qaydalarını müəyyən edir. O, birinci yerləşdiyi sahəni nəzərdən - keçirməlidir. Əgər torpağı gildir, o, işinə davam etməlidir. Əgər ərazi qumludursa, o başqa - üsuldən istifadə etməlidir. Öz torpağını təmizləmək və yaxşılaşdırmaq istəyən fermer üçün hər - cür imkan var. Əgər onun kifayət qədər bacarığı varsa, əlində olan gübrə ona əməliyyat planını

gerçəkləşdirməyə imkan verəcək. Professor belə bir planı əvvəlcədən ancaq qeyri-müəyyən - şəkildə izləyə bilər, çünki o plan mütləq dəyişən fərziyyələrin mövzusu olacaq. Problemin təfərrüatı ilə proqnozlaşdırılmasını və həll olunmasını çətinləşdirən bir neçə forması, - mürəkkəblikləri və şərtləri var."

Ah, möhtəşəm yazarlar! Lütfən, hərdən xatırlayın ki, bu gil, qum və özbaşına yerbəyer etdiyiniz gübrə insandır! Onlar sizinlə eynidirlər! Onlar da sizin kimi ağıllı və azad insan övladlarıdır! Sizin - kimi onlar da Allahdan müşahidə etmək, əvvəlcədən planlaşdırmaq, düşünmək və özləri üçün - qərar çıxarmaq bacarıqlarını almışlar!

MÜVƏQQƏTİ DİKTATORLUQ

Mabli hüquq və qanunverici barədə nə söyləmişdir? Burada sitat gətirəcəyimiz hissəyədək Mabli güman edir ki, qanunlar, təhlükəsizliyə məhəl qoymadığı üçün əhəmiyyətini itirə bilər. O, oxucuya belə kitab edir:

"Bu şəraitdə, aydındır ki, hökumətin yayları boşalıb. Onları yenidən bərkitmək lazımdır ki, bununla belə sağalmış olacaqdır... Səhvlərə görə cəzalandırmaq haqqında daha az və ehtiyacınız olanı mükafatlandırmaq haqqında düşünün. Bu yolla siz öz respublikanızda gəncliyin gücünü bərpa - edəcəksiniz. Çünki bu üsuldan xəbərsiz olan azad insanlar öz azadlıqlarını itiriblər. Amma əgər - şeytan belə bir oyun qurubsa ki, adi dövlət qaydasında bunu aradan qaldırmaq mümkün deyil, o zaman güclü səlahiyyətləri olan qısamüddətli fövqəladə tribunala müraciət edin. Vətəndaşların - bu təsəvvürünə güclü zərbə vurulmalıdır."

Mablinin bu cür fikirləri iyirmi cildə davam edir. Belə bir təhsilin təsiri altında – elə bir vaxt gəlir, - hamı özünü insanlıqdan yuxarı qoymaq istəyir ki, insanları öz bildiyi kimi təşkil etsin və nizam - lasın.

SOSIALİSTLƏR SƏRVƏT BƏRABƏRLİYİ İSTƏYİRLƏR

Növbəti dəfə gəlin Kondilakin qanunvericilər və insanlar mövzusunda fikirlərini nəzərdən keçirək: "Aman Tanrım, Lisurq və ya Solonun xarakterlərini göz önünə gətirin. Bu yazını oxuyub - bitirməzdən əvvəl, Amerika və Afrikadakı vəhşilərə qanun öyrətdiyinizi düşünün. Bu köçəriləri - sabit yaşayış yerlərinə salın, onlara sürülərin keşiyini çəkməyi öyrədin... Təbiətin onlara verdiyi - sosial şüuru inkişaf etdirməyə çalışın... Onları məcbur edin ki, insanlığın vəzifələrini icra etməyə - başlasınlar... Onları hissi zövqlərindən iyrendirmək üçün cəzadan istifadə edin. Sonra siz - görə bilərsiniz ki, qanunvericiliyinizin hər bir hissəsi bu vəhşilərin tədricən nöqsanlardan qurtularaq ləyaqət qazanmalarına səbəb olacaq.

Bütün xalqların tarixində qanunlar olub. Amma çox az xalq xoşbəxtidir. Axı, bu, niyə belədir? Ç - ünkü qanunvericilər özləri demək olar ki, həmişə cəmiyyətin məqsədindən, yəni ailələrin ümumi - maraq ətrafında birləşməsindən xəbərsiz olmuşlar.

Qanundakı tərəfsizlik iki amildən ibarətdir: vətəndaşlar arasında var-dövlət bərabərliyi və ləyaqət bərabərliyi... Qanunlar daha çox bərabərlik yaratdığına görə, onlar uyğun şəkildə hər bir vətə - daş üçün daha dəyərli olurlar... Əgər bütün insanlar var-dövlət və etibarda eynidirlərsə və - qanunlar bu bərabərliyi pozmaq üçün heç bir ümid yeri qoymursa, necə ola bilər, insanlar - tamahkarlıq, iddia, əyləncə, tənbellik, ətalətlik, paxıllıq, nifrət və ya qısqanclıq kimi əməllərə - meyl etsinlər?

Sparta respublikası haqqında öyrəndikləriniz sizi bu məsələ haqda maarifləndirəcək. Başqa heç - zaman, heç bir dövlətin bunlar kimi təbiətin nizamına, bərabərlik prinsipinə uyğunlaşan qanunları olmamışdır."

SOSIALİST YAZARLARIN SƏHVLƏRİ

Əslində, qəribə deyil ki, XVII və XVIII əsrlərdə insan irqi hər şeyiforma, sifət, enerji, hərəkət və - həyatı böyük şahzadə və ya böyük qanunvericidən, yaxud böyük dahidən qəbul etməyə hazır - olan cansız bir maddə kimi dərk olunmuşdur. Bu əsrlər antik mədəniyyətlərin əsərləri ilə yetiş - mişdir. Qədim dövrlər hər yerdə – Misirdə, İranda, Yunanıstanda bir neçə insanın güc və sax - takarlıq vasitəsilə bəşəriyyəti öz zövqlərinə uyğun şəkilləndirmək tamaşasından ibarət olmuşdur. Amma bu, o demək deyil ki, həmin vəziyyət arzuolunandır. Bu, sadəcə onu göstərir ki, insanlar - və cəmiyyət inkişafa qadirdirsə, təbii və gözləniləndir ki, səhv, məlumatsızlıq, despotizm, köləlik - və mövhumat tarixin köklərinə doğru getdikcə daha çox görünsün. Yuxarıda adları çəkilən - yazarlar qədim təşkilatların bu şəkildə olduğunu aşkar edərkən səhv etməmişdilər, onlar o vaxt - səhvə yol verirdilər ki, gələcək nəsillərin həmin təşkilatlara heyranlığını və onların təqlid olun - masını təklif edirdilər. Tənqidi bacarmayan və qeyri-ciddi konformistlər qədim dünyanın süni cəmiyyətlərinin əzəmətini, ləyaqətini, əxlaqını və xoşbəxtliyini olduğu kimi qəbul etdilər. Onlar - başa düşmədilər ki, bilik zamanla meydana gəlir və artır, bu bilik artımına mütənasib olaraq güc - haqqın tərəfinə keçir və cəmiyyət öz-özünə sahib çıxır.

AZADLIQ NƏDİR?

Əslində, şahidi olduğumuz siyasi mübarizə nədən ibarətdir? Bu bütün insanların azadlıq uğrunda instinktiv mübarizəsidir. Yaxşı, nədir bu azadlıq? O azadlıq ki, onun yalnız adı ürəkləri daha - sürətlə döyündürür və dünyanı titrədir? Bu bütün azadlıqların – vicdan, təhsil, birləşmə, mətbuat, səyahət, əmək və ticarət azadlığının birliyi deyilmi? Bir sözlə, bu, başqalarına zərər vermədən - hər bir insanın öz bacarıqlarından maksimum istifadə etmək azadlığı deyilmi? Azadlıq hüquqi - despotizm daxil olmaqla, bütün despotizmlərin dağıdılması deyilmi? Nəhayət, azadlıq, hüququn - ancaq öz rəşional sahəsi olan fərdin qanuni özünümüdafiə haqqının təşkil olunmasının məhdudlaşdırılması, ədalətsizliyin cəzalandırılması deyilmi?

Qəbul etmək lazımdır ki, insan övladının azadlıq meylinə geniş dərəcədə əngəl yaradılır, - xüsusilə, Fransada. Bu, çox zaman qədim dövrlərin dərslərindən öyrənilmiş dağıdıcılıq arzusuyla bağlıdır. Bizim ictimai məsələlərdən yazanların bir ümumi xüsusiyyəti var: onlar özlərini - insanlıqdan yüksəkdə görmək istəyirlər ki, cəmiyyəti istedikləri kimi qursunlar, təşkil etsinlər və - nizamlasınlar.

XEYİRXAH QƏDDARLIQ

Cəmiyyətin azadlıq mübarizəsində, özünü bu mübarizənin başında sayan adamlar XVII və XVIII - əsrlərin ruhu ilə doludurlar. Onlar yalnız bəşəriyyəti öz sosial kəşflərinin xeyirxah qəddarlığına - tabe etmək haqqında düşünürlər. Russo kimi, onlar bəşəriyyəti itaətkarcasına öz xeyallarında dü - şündükləri bu ictimai rifah boyunduruğunu daşımağa məcbur etmək istəyirlər.

Bu, xüsusilə, 1789-cu ildə reallıq idi. Köhnə rejim dağıdıqdan dərhal sonra cəmiyyət yenə də - həmişə qanunun qüdrəti ilə eyni nöqtədən başlayan digər süni quruluşa keçdi.

O dövrün bəzi yazarlarının və siyasətçilərinin fikirlərini dinləyin:

SEİNT-CAST: – Qanunverici gələcəyə hökm edir. Bəşəriyyətin mənafeyi ilə bağlı hökmləri o verir. İnsanlar üçün nəyin necə olacağına o qərar verir.

ROBESPYER: – Hökumətin funksiyası millətin fiziki və mənəvi gücünü dövlətin yaranma məqsədinə yönləndirməkdir.

BİLLAUD-VARENNE: – Azadlığa qayıdacaq xalq yenidən formalaşmalıdır. Köhnə xürafatları dağıtmaq, köhnə ənənələri dəyişmək, pozulmuş əlaqələri bərpa etmək, bəsit istəkləri məhdudlaşdırmaq və kök salmış qüsurları məhv etmək üçün güclü qüvvə və enerji dolu fəaliyyət lazımdır... Vətəndaşlar, Lisurqun dəyişməz sərtliyi Sparta Respublikasının möhkəm əsasını qoydu. Solonun zəif və mülayim xasiyyəti Afinanı köləliyə sürüklədi. Bu qarşılaşdırma bütün hakimiyyət elmini əhatə edir.

LE PELLETİER: – İnsan deqradasiyasının səviyyəsini nəzərə alsaq, mən əminəm ki, total bərpaetmə işini və belə ifadə etmək mümkünsə, yeni xalqın yaradılmasını həyata keçirmək lazımdır.

SOSIALİSTLƏR DİKTATORLUQ İSTƏYİRLƏR

Yenə də iddia olunur ki, insanlar xammaldan başqa bir şey deyillər. Onların özlərini inkişaf etdirmək iradəsi yoxdur, onların buna bacarığı yoxdur. Seint - Casta görə, yalnız qanunverici bunu etməyə qadirdir. İnsanlar yalnız qanunvericilərin istədikləri kimi ola bilərlər. Russonu eynilə təkrar edən Robespyerə görə, qanunvericilik, respublikanın hansı məqsədlə yarandığını bəyan etməklə başlayır. Bu müəyyən edildikdən sonra, hökumət ancaq millətin fiziki və mənəvi gücünü bu məqsədə yönəltməlidir. Bu mövqedə ölkənin sakinləri tamamilə passiv qalmalıdır. Billaud-Varennesin nəzəriyyəsinə əsasən, insanlarda xürafat, istək və qanunvericinin icazə verdiyindən başqa arzular olmamalıdır. O hətta bir az da uzağa gedərək deyir ki, bir insanın dəyişməz sərtliyi respublikanın təməlidir.

O hallarda ki, söylənilən bəlalər elə böyükdür, adi hökumət qaydaları ilə onları islah etmək mümkün deyil, Mabli yaxşı əməllərin təbliğ olunması üçün diktatorluğu tövsiyə edir. "Qısamüddətli güclü səlahiyyətləri olan fəvqəladə tribunalın köməyindən istifadə edərək, vətəndaşların təsəvvürünə güclü zərbə vurulmalıdır." Bu doktrin unudulmadı. Robespyerə qulaq asın:

"Respublika hökumətinin prinsipi xeyirxahlıqdır və xeyirxahlığa nail olmağın yolu qorxudur. Biz ölkəmizdə özünəvurğunluğu mənəviyyatla, şərəfi dürüstlüklə, ənənələri prinsiplərlə, üsulları vəzi-fələrlə, adətlərin qəddarlığını ağılın hökmranlığı ilə, yoxsulluğa nifrəti qüsurlara nifrətlə, həyasızlığı qürurla, şöhrətpərəstliyi ruhun gözəlliyi ilə, pul hərisliyini şan-şöhrət sevgisi ilə, yaxşı dostları yaxşı insanlarla, fitnələri xoş məramla, hazırcavablığı dahiliklə, həqiqəti zahiri parıltıyla, həzzin sıxıcılığını xoşbəxtliyin cazibəsi ilə, böyüyün kiçikliyi insanın böyüklüyü ilə, yaxşı təbiətli, qeyri-ciddi, alçalmış xalqı xeyirxah, güclü, xoşbəxt xalqla əvəz etmək istəyirik. Bir sözlə, biz monarxiyanın bütün nöqsan və boşluqlarını respublikanın xeyirxahlığı və möcüzələri ilə əvəz etmək istəyirik."

DİKTATORLARIN TƏKƏBBÜRÜ *

Baxın, Robespyer burada özünü bəşəriyyətdən hansı yüksəklikdə görür! Fikir verin, o, necə təkəbbürlə danışır. O, insan ruhunun böyük oyanışı üçün dua etməyə razı deyil. Nə də o, belə bir nəticəni yaxşı qurulmuş hökumətdən gözləmir. Yox, o özü bəşəriyyəti yenidən quracaq, özü də zor gücünə.

Bu paslanmış və ziddiyyətli fikirlər Robespyerin bir nitqindən götürülüb. Orada o, inqilabi - hökuməti istiqamətləndirən mənəviyyat prinsiplərini izah etməyə çalışır. Diqqət edin, - Robespyerin diktatorluqla bağlı təklifi, sadəcə düşmən işğalını dəf etmək üçün və yaxud müxalif - qrupları yatırtmaq məqsədi ilə edilməmişdir. Əksinə, o, diktatorluğu ona görə istəyir ki, öz mənəviyyat prinsiplərini ölkəyə zorla qəbul etdirmək üçün qorxudan istifadə edə bilsin. O deyir ki, bu akt yalnız yeni konstitusiyadan əvvəl tətbiq olunan müvəqqəti ölçüdür. Amma həqiqətdə, o, - Fransadan eqoizmin, şərəfin, ənənələrin, qaydaların, adətlərin, şöhrətpərəstliyin, pula hərisliyin, - yaxşı yoldaşlığın, fitnənin, hazırcavablığın, həssaslığın və yoxsulluğun kökünü kəsmək üçün - zordan başqa heç nə arzulamır. Robespyer, özünün düzgün olaraq qeyd etdiyi kimi, möcüzələrə nail olana qədər, hüququn yenidən hökm etməyinə icazə verilməyəcəyini vurğulayır.

DESPOTİZMƏ DOLAYI YANAŞMA

Amma, adətən, bu cənablar – islahatçılar, qanunvericilər və ictimai mövzularda yazan yazarlar - insanlığa birbaşa despotizmi qəbul etdirmək istəyirlər. Əlbəttə, yox, onlar bu növ birbaşa əməl - üçün çox mülayim və insansevərdirlər. Əvəzində, onlar bu despotizm, bu mütləqiyyət, bu qüdrət üçün hüquqa müraciət edirlər. Onlar yalnız qanunlar hazırlamaq istəyirlər.

Bu qərribə ideyanın Fransada geniş yayılmış olduğunu göstərmək üçün, mən nəinki Mabli, Raynal, Russo və Fenelonun bütün əsərlərini, eyni zamanda Bossuet və Monteskyönün kitablarından uzun çıxarışları, eləcə də Konvensiyanın bütöv iş protokolunun bir nüsxəsini çıxarmalıyam. - Mən bunu etməyəcəyəm, bunu sadəcə oxucunun öhdəsinə buraxıram.

NAPOLEON PASSİV BƏŞƏRİYYƏT İSTƏYİRDİ

Əlbəttə, heç də təəccüblü deyil ki, eyni ideya Napoleonun da diqqətini çəkmişdir. O, bu fikri çılığincasına mənimsədi və ondan güclü şəkildə istifadə etdi. Bir kimyaçı kimi, Napoleon bütün - Avropanı öz təcrübələri üçün material hesab edirdi. Ancaq bu material ona qarşı reaksiyasını - verdi.

Müqəddəs Yelena adasında, Napoleon çox məyus halda insanlığın da bəzi təşəbbüslərə malik olduğunu gördü. Bunu qəbul etdikdən sonra, onun azadlığa olan düşmənçiliyi azaldı. Amma - oğluna vəsiyyətində onun olanlardan yetərli dərs almadığı da göründü: "Hökm etmək, mənəviyyatı, təhsili və xoşbəxtliyi artırmaq deməkdir."

Bütün bunlardan sonra, Morelli, Baböf, Ouen, Sen-Simon və Furyenin fikirlərindən sitat - gətirməyə ehtiyac yoxdur. Lakin, Lui Blankın əməyin təşkilinə dair yazdığı kitabdan bəzi - seçmələri sitat gətirə bilərik: "Bizim planımızda cəmiyyət hərəkətverici qüvvəsini hökumətdən - alır."

İndi isə buna diqqət yetirin: Bu hərəkətverici qüvvənin arxasındakı impulsu Lui Blankın planı - təqdim edəcək: onun planı cəmiyyətə zorla qəbul etdirilməlidir, istinad edilən cəmiyyət insan - toplumdur. Beləliklə, insan irqi hərəkətverici qüvvəsini Lui Blankdan alacaq.

İndi isə deyiləcək ki, insanlar bu planı qəbul və ya rədd etməkdə sərbəstdirlər. Qəbul edildiyi - kimi, insanlar istədikləri hər hansı şəxsdən məsləhət qəbul etmək və onu rədd etməkdə - sərbəstdirlər. Amma cənab Lui Blank məsələni bu cür başa düşür. O, ümid edir ki, planı - qanuniləşəcək və beləcə, qanunun gücüylə insanlara zorla qəbul etdiriləcək:

"Bizim planda dövlət ancaq əmək qanununu qəbul etməlidir. (başqa heç nə?) Bu qanun - vasitəsilə istehsalın tərəqqisi tam azad şəraitdə gedə bilər və getməlidir. Dövlət yalnız cəmiyyəti -

bir yoxuşun zirvəsinə qoyur. (elə bu?) Sonra cəmiyyət bu yoxuşdan öz gücü ilə qurulmuş - mexanizmin təbii fəaliyyətinin nəticəsi kimi üzəşəğı sürüşəcək."

O zaman, cənab Lui Blankın qeyd etdiyi bu yoxuşdan aşəğı yol nədir? Bu yol uçuruma - aparmırımı? (Yox, o xoşbəxtliyə aparır) Əgər bu, həqiqətdirsə, onda niyə cəmiyyət ora öz - seçimiylə getmək istəmir? (Çünki cəmiyyət nə istədiyini bilmir, onu hərəkətə gətirmək lazımdır.) - Onu nə hərəkətə gətirə bilər? (Güc). Bəs bu gücə kim impuls verəcək? (Əlbəttə ki, mexanizmi - icad edən cənab Lui Blank!)

SOSİALİZMİN ÇIXILMAZ DAİRƏSİ

Biz heç vaxt bu dairədən çıxa bilməyəcəyik: passiv bəşəriyyət ideyası və böyük şəxs tərəfindən - istifadə olunan insanları hərəkətə gətirən hüququn gücü.

Bu yoxuşdan aşəğı enərkən cəmiyyət bir az azadlıqdan faydalana biləcəkmiz? (Əlbəttə) Bəs - azadlıq nədir, cənab Lui Blank?

Azadlıq, sadəcə bir dəfə və hamı üçün verilmiş bir hüquq deyil. Bu həm də bir şəxsə ədalətin - hökmranlığı və hüququn müdafiəsi ilə bacarıqlarını istifadə etmək və inkişaf etdirmək üçün - verilmiş gücdür.

Bu, mənasız bir fərq deyil, onun mənası dərinidir və nəticələrini qiymətləndirmək çətindir. Əgər - biz razılaşıdıqsa, insanın həqiqətən azad olması üçün öz bacarıqlarından istifadə etmək və onları təkmilləşdirmək səlahiyyəti olmalıdır, onda belə çıxır, hər bir insan cəmiyyətdən elə təhsil tələb - edə bilər ki, bu təhsil ona özünü təkmilləşdirmək imkanı versin. Onda hər bir şəxs cəmiyyətdən - istehsal vasitələri də tələb edə bilər, çünki onlarsız insan fəaliyyəti bütünlükdə səmərəli ola - bilməz.

Yaxşı, dövlət fəaliyyəti olmadan cəmiyyətin hər kəsə gərəklili təhsil və istehsal vasitələri verməsi mümkündürmü?

Beləliklə, yenə də, azadlıq güc deməkdir. Bu güc nədən ibarətdir? (Təhsilli olmaq və istehsal - vasitələrinə sahib olmaqdan) Təhsilli və istehsal vasitələrini kim verəcək? (Onları hamıya - verməkdə borclu olan cəmiyyət) Cəmiyyət istehsal vasitələrini onlara sahib olmayanlara hansı - yollarla verir? (Necə, dövlət yoluyla?) Bəs dövlət onları kimdən alacaq?

Qoy bu suala oxucu cavab versin. Qoy o görsün ki, bu sualın cavabı bizi hara aparır.

DEMOKRATLARIN DOKTRİNİ

Zəmanəmizin, gələcək nəsilləri, ehtimal ki, heyrətləndirəcək qəribə fenomeni – üçlü fərziyyə üzərində qurulmuş doktrindir: insanlığın total ətaləti, hüququn qüdrəti və qanunvericinin mükəmməlliyi. Bu üç ideya özlərini tam demokrat elan edənlərin müqəddəs simvolunu formalaşdırır.

Bu doktrinani müdafiə edənlər sosial olduqlarını bəyan edirlər. Demokrat olduqlarına görə, onlar - insanlara hədsiz inam nümayiş etdirirlər. Amma sosial olduqlarına görə, insanlara palçıqdan - azacıq yaxşı baxırlar. Gəlin, bu ziddiyyəti bir az ətraflı araşdıraq.

Siyasi hüquqlar müzakirə olunanda, demokratin mövqeyi necə olur? Qanunverici seçiləndə o, - insanlara necə yanaşır? Ah, onda iddia edilir ki, insanlarda instinktiv müdriklik var, onlara ən - gözəl qavrama qabiliyyəti verilib, onların iradəsi həmişə düzdür, ümumi iradə yanıla bilməz, - səsvermə çox universal ola bilməz.

Səsvermə vaxtı gələndə, əlbəttə ki, seçicidən heç kim onun müdrikliyinə zəmanət istəməyəcək. - Onun iradəsi və ağıllı seçim qabiliyyəti olduğu kimi qəbul olunur. İnsanlar yanıla bilərlərmi? Biz -

maarifçilik dövründə yaşamırıqmı? İnsanlar həmişə zəncirləmi gəzəcəklər? Onlar öz hüquqlarını - böyük səylər və qurbanlar nəticəsində qazanmadılarmı? Onlar öz ağıl və müdrikliklərinə dair - kifayət qədər sübut göstərmədilərmi? Onlar yetkin deyillərmi? Onlar özləri qərar verə bilmirlərmi? Onlar bilmirlərmi, özləri üçün yaxşı olan nədir? Belə bir təbəqə və ya insan varmı ki, özünü - insanlardan yuxarı qoyaraq, onların yerinə qərar verib iş görmək qədər cəsarətli olsun? Yox, yox, insanlar azaddırlar və azad olmalıdırlar. Onlar öz işlərini görmək istəyirlər və belə də edəcəklər. Amma qanunverici artıq seçilmişsə! Ah, bax bu zaman onun danışdığı tonunda köklü dəyişikliklər - baş verir. İnsanlar passivliyə, ətalətə və şüursuzluğa qayıdır, qanunverici bütün qüdrətini hiss - edir. İndi o artıq təşəbbüs göstərir, istiqamətləndirir, hərəkətə gətirir və təşkil edir. Bəşəriyyət - sadəcə tabe olmalıdır – despotizmin hücum saati gəldi. Biz indi bu zərərli ideyanı müşahidə - edirik: seçki vaxtı bu qədər müdrik, mənəviyyətli, mükəmməl olan insanların indi heç nəyə meylli qalmayıb və ya əgər qalıbsa, bu meyllər deqradasiyaya doğru aparır.

SOSIALİST AZADLIQ ANLAYIŞI

Bəs insanlara azacıq azadlıq verilməməlidirmi? Amma cənab Uca Ağıl bizi əmin edir ki, azadlıq - qaçılmaz inhisara aparır!

Biz başa düşürük ki, azadlıq rəqabət deməkdir. Amma cənab Lui Blanka görə, rəqabət iş - adamlarını müflisləşdirən və insanları sıradan çıxaran bir sistemdir. Bu səbəbdəndir ki, azad - insanlar öz azadlıq dərəcələri müqabilində məhv edilib və sıradan çıxarılıb. (Bəlkə də cənab Lui - Blank rəqabətin nəticələrini, məsələn, İsveçrədə, Hollandiyada, İngiltərədə və Birləşmiş Ştatlarda müşahidə etməlidir)

Cənab Lui Blank bizə həm də deyir ki, rəqabət inhisara aparır. Eyni məntiqə, o, bizə deyir ki, - aşağı qiymətlər yüksək qiymətlərə aparır, rəqabət istehsalı dağıdıcı fəaliyyətə aparır, rəqabət - təchizat mənbələrini tükədir, rəqabət istehsalı artırır, eyni zamanda, istehlakı azaldır. Buradan - nəticə çıxır ki, azad insanlar istehlak etməmək naminə istehsal edirlər, azadlıq insanlar arasında təzyiç və dəlilikdir və cənab Lui Blank mütləq bu məsələlərlə məşğul olmalıdır.

SOSIALİSTLƏR HƏR CÜR AZADLIQDAN QORXURLAR

Yaxşı, elə isə qanunvericilər insanlara hansı azadlıqlara sahib olmağa icazə verməlidirlər? - Azadlıq, yoxsa vicdan? (Amma əgər buna icazə verilərsə, biz görəəcəyik ki, insanlar bu imkandan - ateist olmaq üçün istifadə edəcəklər.)

O halda təhsil azadlığı? (Amma valideynlər professorlara pul verəcəklər ki, onlar uşaqlara mənəviyyətsizlik və yalan öyrətsinlər. Bundan başqa, cənab Tierse görə, əgər təhsil milli - azadlığın öhdəsinə buraxılsa, belə təhsil artıq milli olmaqdan çıxacaq və biz öz uşaqlarımıza - türklərin və hindlilərin fikirlərini öyrədəəcəyik. Lakin təhsil üzərindəki bu qanuni despotizm sayəsində bizim uşaqlarımız xoşbəxt dirlər ki, onlar romalıların nəcib fikirlərini öyrənirlər.)

Bəs əmək azadlığı? (Amma bu da rəqabət olacaq, bu da öz növbəsində məhsulların istehlakını - azaldır, biznesləri sıradan çıxarır və insanların kökünü kəsir.)

Bəlkə ticarət azadlığı? (Amma hamı bilir ki, qoruyucu tarifləri dəstəkləyənlər dəfələrlə sübut - ediblər ki, ticarət azadlığı ona cəlb olunan hər bir şəxsi məhv edir və inkişaf üçün ticarət - azadlığını aradan qaldırmaq lazımdır.)

Yəqin ki, bu halda birləşmə azadlığı? (Amma sosialist doktrininə görə, həqiqi azadlıq və könüllü birləşmə bir-birinə ziddir və sosialistlərin məqsədi məhz birləşmə azadlığını qadağan etməkdir ki, insanları həqiqi azadlıqda birləşməyə məcbur etsinlər.)

Onda aydındır ki, sosial demokratların vicdanı insanlara heç bir azadlıq verilməsinə razı olmaz, çünki onlar inanırlar ki, insanlığın təbiəti həmişə istənilən deqradasiya və fəlakətə meyillidir. - Beləliklə, şübhəsiz, qanunvericilər insanları özlərindən xilas etmək üçün planlar hazırlamalıdır. - Belə bir düşüncə təzi bizi çox çətin sual qarşısında qoyur: əgər insanlar, siyasətçilərin dediyi - kimi, bu qədər qabiliyyətsiz, bu qədər mənəviyyətsiz və cahildirlərsə, o zaman niyə bu eyni - insanların səsvermə hüququ belə ehtiraslı inadla müdafiə olunur?

FÖVQƏLİNSAN DÜŞÜNCƏSİ

Özlərinin insan irqinin təşkilatçısı olduğunu iddia edənlərə dəfələrlə soruşduğum və bildiyimə - görə, heç vaxt cavab vermədikləri başqa bir sualım var: əgər bəşəriyyətin təbii meylləri bu qədər pisdirsə və insanların azad olmasına icazə vermək təhlükəsiz deyilsə, necə olur ki, bu - təşkilatçıların meylləri həmişə yaxşı olur? Qanunvericilər və onların təyin etdiyi insanlar da insan irqinə aid deyillərmə? Yoxsa onlar düşünürlər ki, özləri bəşəriyyətin yerdə qalan hissəsindən - daha yaxşı gildən hazırlanıblar? Təşkilatçılar bu cəmiyyəti qoruyub saxlayırlar, başsız qalanda - isə o, sürətlə qaçılmaz dağılmaya doğru gedir, çünki insanların instinktləri çox qeyri-dəqiqdir. - Qanunvericilər bu öldürücü gedişi saxlamaq və ona daha sağlam istiqamət verməyi iddia edirlər. Bu halda belə çıxır ki, qanunvericilər və təşkilatçılar Allahdan elə bir zəka və güc alıblar ki, onlar bəşəriyyətdən üstün və ondan yuxarıdadırlar, belədirsə, qoyun bizə öz vəzifələrinin üstünlüklərini göstərsinlər.

Onlar bizdən yuxarıda, öz qoyunlarını idarə edən çobanlardır. Əlbəttə, belə bir şəraitdə hesab - edirik ki, onlar təbii olaraq bizdən üstüdürlər. Biz qanunverici və təşkilatçılardan bu təbii üstünlü - yə dair sübutlar istəməkdə tam haqlıyıq.

SOSIALİSTLƏR AZAD SEÇİM HÜQUQUNU QƏBUL ETMƏZLƏR

Zəhmət olmasa, başa düşün ki, mən onların sosial kombinasiyalar icad etmək hüququnu, onları - reklam və müdafiə etməyi, onları öz xərcləri və riskləri hesabına sınaqdan keçirməkləri haqda - mübahisə etmirəm. Amma mən onların bu planlarını bizə hüquq - güc yoluyla qəbul etdirmək və bizi vergi verməyə məcbur etmək haqqını mübahisəyə çıxarıram.

Mən təkid etmirəm ki, bu müxtəlif düşüncə məktəblərinin davamçıları - Prudonistlər, Kabetistlər, Furyeristlər, Universitaristlər və Protektionistlər - öz müxtəlif ideyalarından dönsünlər. Mən - sadəcə təkid edirəm ki, onlar hamısına məxsus olan bu ümumi ideyadan imtina etsinlər: onlar - bizi öz qrup və cərgələrinə, sosiallaşdırılmış layihələrinə, sərbəst kredit banklarına, yunan-Roma mənəviyyat anlayışına və ticarət tənzimlənməsinə dair fikirlərini sakit qəbul etməyə məcbur - etmək düşüncəsindən vaz keçməlidirlər. Mən sadəcə istəyirəm ki, bizə birbaşa və dolayı yolla - təzyiq edilməsin, hətta onlar əsas maraqlarımıza zidd və ya vicdanımızın əksinə olsa belə, bu - planlarla bağlı özümüzün qərar verməyimizə imkan yaradılsın.

Amma bu təşkilatçılar öz planlarını həyata keçirmək üçün vergi fondlarından və hüququn gücün - dən istifadə etmək istəyirlər. Zalım və ədalətsiz olmaqdan əlavə, bu istək həm də belə bir qüsurlu fərziyyəni nəzərdə tutur ki, təşkilatçı qüsursuz, insanlar bacarıqsızdırlar.

Amma yenə də, əgər insanların özlərinin qərar vermək qabiliyyətləri yoxdursa, o zaman niyə - ümumi səsvermə hüququ haqda bu qədər müzakirə gedir?

FRANSA İNQILABININ SƏBƏBLƏRİ

İdeyalardakı bu ziddiyyət, təəssüf ki, məntiqi olaraq, Fransadakı hadisələrdə öz əksini tapdı. - Məsələn, fransızlar öz hüquqlarını qazanmaq məsələsində və ya daha dəqiq desək, öz siyasi - tələblərində bütün başqa avropalılardan irəlində olublar. Lakin bu fakt bizim Avropada daha idarə - olunən, daha tənzimlənən, daha itaətkar, daha hazırlıqlı və daha istismar olunən xalq - olmağımızın qarşısını almadı. Fransa, eyni zamanda, inqilab ehtimalı yüksək olan ölkələrin - önündədir. Bu şəraitdə, inqilabın baş verəcəyi çox təbiidir.

Bu, o vaxta qədər davam edəcək ki, bizim siyasətçilər cənab Lui Blankın çox gözəl ifadə etdiyi - bu fikri qəbul etməyə davam edəcəklər: "Cəmiyyət öz hərəkətverici qüvvəsini hökumətdən alır." Düşüncəsi olan insanlar passiv qalmağa davam etdikcə, bu da davam edəcək. Onlar nə vaxta - qədər ki, rifah və səadətlerini öz enerji və ağıllarıyla yaxşılaşdırmaq üçün özlərini qabiliyyətsiz - hesab edəcəklər, o vaxta qədər ki, hər şeyi hüquqdan gözləyəcəklər, qıssası, o vaxta qədər, - onların dövlətlə aralarındakı münasibətlər haqqındakı təsəvvürləri qoyunlarla çoban arasındakı - münasibətdən heç nəylə fərqlənməyəcək.

HAKİMİYYƏTİN NƏHƏNG GÜCÜ

Nə qədər ki, bu ideyalar geniş yayılıb, aydındır ki, hökumətin səlahiyyətləri çox böyükdür. Yaxşı - və pis tale, var-dövlət və ehtiyac, bərabərlik və bərabərsizlik, yaxşılıq və pislilik – hər şey siyasi - idarəçilikdən asılıdır. Hər şey ona yüklənib, bütün təşəbbüsləri o başlayır, bütün işləri o görür, - ona görə də hökumət hər şeyə görə məsuliyyət daşıyır.

Əgər biz uğur qazansaq, hökumət bizdən minnətdarlıq tələb edəcək, amma biz uğursuz olsaq, o halda hökumət günahı öz boynuna götürməlidir. Çünki artıq şəxsiyyət və mülkiyyətimiz - hökumətin ixtiyarında deyilmi? Hüquq hər şeyə qadir deyilmi?

Təhsildə inhisar yaradarkən, hökumət azadlıqdan məhrum edilmiş ailə başçıların ümidlərinə - cavab verməlidir, əgər bu ümidlər sarsılmışsa, bu, kimin günahıdır?

Sənayeni tənzimlərkən, hökumət razılaşıdır ki, onu inkişaf etdirəcək, əks-təqdirdə sənayenin - azadlığını əlindən almaq mənasızdır. Bəs indi sənaye böhran içindədirsə, bu, kimin günahıdır?

Tariflərlə oynamaqla ticarət balansına müdaxilə edərək hökumət ticarəti çiçəkləndirməyə söz - verir, bəs əgər inkişaf əvəzinə dağılmaya səbəb olursa, bu, kimin günahıdır?

Dənizçilik sənayesinə azadlıq əvəzinə müdafiə missiyası verməklə, hökumət bunun gəlir gəti - rəcəyini öz öhdəsinə götürür, bəs onlar vergi ödəyənlər üçün yük olacaqlarsa, bu, kimin gü - nahıdır?

Ona görə də, hökumətin məsuliyyəti könüllü şəkildə öz üzərinə götürməyi ölkədə giley-güzar - olmaz. Onda təəccüblüdükmü ki, hər uğursuzluq Fransada növbəti inqilab təhlükəsini artırır?

Bəs bunun üçün hansı çıxış yolu təklif olunur? Hüququn yerini qeyri-müəyyən şəkildə genişlən - dirmək hökumətin məsuliyyətidir.

Amma əgər hökumət əmək haqlarına nəzarət etmək və onları artırmaq səlahiyyətinə sahib olub, bunu edə bilmirsə, əgər hökumət bütün ehtiyacı olanlara qayğı göstərəcəyini öhdəsinə götürüb, - bunu edə bilmirsə, əgər hökumət bütün işsizlərə yardım edəcəyini öhdəsinə götürüb, bunu - bacarmırsa, əgər hökumət faizsiz borc verməyə boyun olub, bunu edə bilmirsə, əgər bu - təəssüflə dediyimiz sözlər cənab Lamartinin qələmindən çıxmışsa, "Dövlət hesab edir ki, onun -

məqsədi insanları maarifləndirmək, inkişaf etdirmək, dəyərləndirmək, gücləndirmək, ruhlandırmaq və onu müdafiə etməkdir" və əgər hökumət bunların hamısını edə bilmirsə, o zaman nə olacaq? Məgər aydın deyilmi, hər dəfə hökumətin uğursuzluqlarından sonra, əfsuslar, böyük ehtimal var ki, inqilab eyni dərəcədə qaçılmaz olacaq?

SİYASƏT VƏ İQTİSADİYYAT

(İndi, icazə verin, bu tezisnin başlanğıcında qısaca müzakirə etdiyimiz məsələyə qayıdaq: iqtisadiyyat və siyasətin əlaqəsi – siyasi iqtisad.)*

Siyasət elminin məntiqi formalaşmasından əvvəl iqtisadiyyat elmi inkişaf etdirilməlidir. Əsasən, iqtisadiyyat insan maraqlarının harmoniyasını və ya əksliklərini müəyyən edən elmdir. Siyasət elminin formalaşmasından əvvəl, artıq bilinməlidir ki, hökumətin əsas funksiyaları nədir. İqtisadiyyat elminin inkişafından dərhal sonra və siyasət elminin formalaşmasının lap başlanğıcında, çox mühüm bir suala cavab verilməlidir: hüquq nədir? Hüquq necə olmalıdır? Onun miqyası və sərhədləri nədir? Qanunvericinin ədalət gücü hansı məqamda bitir? Mən tərəddüd etmədən cavab verirəm: *hüquq – ədalətsizliyə mane olmaq üçün fəaliyyət göstərən təşkilatlanmış ümumi gücdür. Qısaca, hüquq ədalətdir.*

QANUNVERİCİLİYİN ƏSAS FUNKSİYALARI

Bu, doğru deyil ki, qanunvericinin bizim şəxsiyyətimiz və mülkiyyətimiz üzərində mütləq hakimiyyəti var. Şəxsiyyət və mülkiyyət qanunvericidən əvvəl mövcud olmuşdur və sonuncunun rolu - ancaq birincilərin təhlükəsizliyini təmin etməkdən ibarətdir.

Doğru deyil ki, hüququn rolu bizim vicdanımızı, fikirlərimizi, iradəmizi, təhsilimizi, mövqeyimizi, işimizi, ticarətimizi, istedadımızı və ya zövqlərimizi tənzimləməkdən ibarətdir. Hüququn funksiyası bu haqların azad şəkildə həyata keçirilməsini təmin etmək və hər hansı şəxsin başqasının eyni hüquqlarına müdaxilə etməyinin qarşısını almaqdan ibarətdir.

Hüququn mütləq güc ilə dəstəkləndiyini nəzərə alsaq, onun qanuni əhatə dairəsi ancaq gücdən istifadənin labüd olduğu sahələrdir. Bu, ədalətdir.

Hər bir fərdin qanuni özünümüdafiə üçün gücdən istifadə etmək haqqı var. Bu səbəbdəndir ki, kollektiv güc yalnız fərdi güclərin təşkilatlanmış kombinasiyasıdır və qanuni olaraq eyni məqsədlə istifadə edilə bilər və qanuni olaraq heç bir başqa məqsədlə istifadə edilə bilməz.

Hüquq, sadəcə, hüquq formalaşmamışdan əvvəl mövcud olan fərdi özünümüdafiə haqqının təşkilidir. Hüquq ədalətdir.

HÜQUQ MƏRHƏMƏT DEYİL

Hüquq xeyirxah ruhda fəaliyyət göstərsə belə, onun missiyası şəxsləri əzmək və onların mülkiyyətini talamaq deyil. Onun missiyası şəxsiyyətləri və mülkiyyəti qorumaqdır.

Bundan əlavə, əgər prosesdə, hüquq insanlara zülm etməkdən və onların mülkiyyətini - talamaqdan çəkinirsə, deyilməməlidir ki, hüquq mərhəmətli ola bilər. Bu, təzad olardı. Hüququn şəxslərə və mülkiyyətə mütləq təsiri vardır və əgər hüquq onları qorumaqdan başqa hər şey edirsə, onun fəaliyyəti şəxsi azadlığı və mülkiyyət hüququnu əhəmiyyətli dərəcədə pozacaq.

Hüquq ədalətdir – sadə və aydın, dəqiq və qısa. Bu, gözlə görünən və düşüncəylə dərk olunan, çünki ədalət ölçülə bilən, sarsılmaz və dəyişməzdir. Ədalət nə bundan artıq, nə də bundan əskikdir.

Əgər siz bu uyğun həddi aşsanız, hüququ dini, ailəvi, bərabərləşdirici, filantropik, sənaye xarakterli, ədəbi və ya bədii etməyə çalışsanız – siz o zaman xəritələnməmiş ərazidə itəcəksiniz, qeyri-müəyyənlik və dəyişkənlik içində, məcburi utopiyada, hətta daha pisi – utopiyalar bolluğunda hər biri hüququ ələ keçirib sənə qəbul etdirməyə çalışacaq. Bu, həqiqətdir, çünki ədalətdən fərqli olaraq, qardaşlığın və xeyirxahlığın dəqiq sərhədləri yoxdur. Başlayandan sonra harada dayanacaqsınız? Bəs hüquq özü harada dayanacaq?

KOMMUNİZMƏ APARAN ALİ YOL

Cənab Seint-Krik bu xeyirxahlığı ancaq bəzi sənaye qrupları arasında genişləndirmək istəyirdi. O, tələb edirdi ki, hüquq istehlakçılara nəzarət etsin ki, istehsalçılar qazansın.

Cənab Uca Ağıl əmək qruplarının təminatçısı olmaq istərdi. O, qanundan istifadə edərək, onlar üçün minimum paltar, ev, qida və başqa həyat ehtiyaclarını təmin edərdi.

Cənab Lui Blank deyirdi ki, məntiqli olaraq bu minimum təminatlar sadəcə tam bir qardaşlaşmanın başlanğıcıdır. O deyirdi ki, hüquq bütün işləyən insanlara pulsuz təhsil və istehsal vasitələri verməlidir.

Başqa bir şəxs deyirdi ki, bu cür qaydalar yenə də bərabərsizlik üçün şərait yarada bilər. O, iddia edirdi ki, hüquq hər kəsə, hətta ən ucqar kənddə belə, təmtəraq, ədəbiyyat və sənət verməlidir.

Bütün bu təkliflər kommunizmə aparan ali yoldur, elə isə gerçəkdən qanunvericilik hər kəsin təxəyyülü və tamahı arasında döyüş meydanına çevriləcək.

SABİT HÖKUMƏTİN TƏMƏLİ

Hüquq ədalətdir. Bu niyyətlə sadə və davamlı hökumət modeli düşünülə bilər. Mən mütəşəkkil gücü ədalətsizliyi əzməklə məhdudlaşdırılan hökumətə qarşı inqilab, üsyan, hətta kiçik bir etiraz haqda danışanların sözlərini heç vaxt nəzərə almıram.

Belə bir rejim altında ən yüksək inkişaf səviyyəsi olacaq və hər şey ən düzgün şəkildə bölüşdürüləcək. İnsanlığın ayrılmaz parçası olan əziyyətlərə gəlincə, heç kim bunlara görə hökuməti günahlandırmağı ağılına belə gətirməz. Bu, həqiqətdir, çünki əgər hökumətin gücü ədalətsizliyin kökünü kəsməklə məhdudlaşsaydı, hökumət bu əziyyətlərə görə indi hava hərəkətinin dəyişməsində günahı olmadığı qədər günahsız olardı.

Bu bəyanatın isbatı kimi, bu suala fikir verin: heç eşitmisiniz ki, insanlar Appelyasiya Məhkəməsinə qarşı çıxsın və yaxud daha yüksək maaş, pulsuz kredit, istehsal vasitələri, əlverişli tariflər və ya dövlət işləri əldə etmək üçün Beynəlxalq Məhkəməni mühasirəyə alsınlar? Hamı çox gözəl bilir ki, bu işlər Appelyasiya Məhkəməsinin və ya Beynəlxalq Məhkəmənin səlahiyyəti xaricindədir. Hökumət öz əsl funksiyalarıyla məhdudlaşmış olsaydı, hər kəs qısa zaman ərzində öyrənərdi ki, bu məsələlər, ümumiyyətlə, hüququn öz yurisdiksiyası daxilində deyil.

Amma qanunları qardaşlıq prinsipi əsasında qurun – elan edin ki, yaxşı və pis olan hər şey hüquqdan doğur, elan edin ki, bütün şəxsi uğursuzluqların və bütün sosial bərabərsizliklərin məsuliyyətini hüquq daşıyır, onda qapı sonsuz davamlı şikayətlərə, əsəbiliklərə, çaxnaşmalara və inqilablara açıqdır.

ƏDALƏT – BƏRABƏR HÜQUQLAR DEMƏKDİR

Hüquq ədalətdir. Həqiqətən, hüquq, əslində, nəsə başqa bir şey ola bilsəydi, qəribə olardı! - Ədalət bir haqq deyilmi? Haqlar bərabər deyilmi? Hansı haqla hüquq məni cənab Mimerelin, - cənab de Melunun, cənab Tiersin və ya cənab Lui Blankın sosial planlarına uyğunlaşmağa - məcbur edir? Əgər hüququn bunu etməyə mənəvi haqqı varsa, onda niyə həmin cənabları - mənim planlarıma tabe olmağa məcbur etmir? Təbiətin mənə də utopiya xəyal etmək üçün - kifayət qədər təxəyyül gücü vermədiyini düşünmək məntiqsizlik deyilmi? Hüquq bir çox - fantaziyalar arasından birini seçərək, hökumətin mütəşəkkil gücünü yalnız onun ixtiyarına - verməməlidirmi?

Hüquq ədalətdir. Deyilməsin ki, – necə ki, mütəmadi olaraq səslənir – bu anlayış adı altında - hüquq ateistləşəcək, fərdiləşəcək, zəifləyəcək və bəşəriyyəti öz şəklinə salacaq. Bu, mənasız - bir nəticədir, bu, sadəcə hüququn insanlıq olduğuna inanan hökumətpərəstlər üçün dəyərlidir.

Cəfəngiyyatdır! Bu hökumətpərəstlər inanırlar ki, azad insanlar fəaliyyətlərini dayandıracaqlar? - Belə nəticə çıxarmaq olarmı, əgər biz hüquqdan enerji almırıqsa, ümumiyyətlə, enerji - almayacağıq? Bunu belə başa düşmək olarmı ki, əgər hüquq bizim bacarıqlarımızdan azad - istifadə olunmasının qorunması funksiyası ilə məhdudlaşdırılıbsa, biz öz bacarıqlarımızdan - istifadə edə bilməyəcəyik? Təsəvvür edin ki, hüquq bizi müəyyən dini formalara və ya birlik - sistemlərinə, təhsil metodlarına, əmək və ticarət qaydalarına, xeyriyyə planlarına riayət etməyə - məcbur etmir, o zaman belə çıxır ki, biz həvəslə ateizmə, cahilliyə, tərki dünyalığa, düşkünlüyə - və acgözlüyə üz tutacağıq? Əgər biz azadıqsa, belə çıxır ki, biz artıq Allahın gücünü və yaxşılığını qəbul etmirik? Biz bir-birimizlə birləşməyi, bir-birimizə kömək etməyi, bizim bəxtsiz qardaşlarımızı sevib onlara əl tutmağı, təbiətin sirlərini öyrənməyi və bacardığımız qədər kamilləşməyə can - atmağı dayandırmalıyıqmı?

ŞƏRƏFLİ BİR İNKİŞAF YOLU

Hüquq ədalətdir. Ədalət hüququ ilə – haqq hakimiyyəti ilə, azadlığın, təhlükəsizliyin, sabitliyin və məsuliyyətin təsiri ilə hər bir şəxs öz layiq dəyərini və əsl ləyaqətinə qovuşacaqdır. Ancaq bu - ədalət hüququ ilə insanlıq təcridən, heç şübhəsiz ki, mütləq Allahın yaratdığı bəşəriyyətin dinc və intizamlı inkişafına nail olacaq.

Mənə elə gəlir ki, nəzəri cəhətdən bu doğrudur, müzakirə edilən məsələdən asılı olmayaraq – - istər dini, fəlsəfi, siyasi və ya iqtisadi olsun, istər inkişaf, mədəniyyətlə, bərabərliklə, hüquqla, - ədalətlə, inkişaf, məsuliyyətlə, əməkdaşlıqla, mülkiyyətlə, əməklə, ticarətlə, kapitalla, - maaşlarla, vergilərlə, əhali ilə, maliyyə ilə və ya hökumətlə əlaqəli olsun, fərqi yoxdur – mən elmi araşdırmamı hansı müstəvidə başlayırsam, həmişə dəyişməz bir nəticəyə gəlirəm: insan mü-nasibətlərindəki problemlərin həlli azadlıqdır.

BİR İDEYANIN İSBATI

Təcrübədə bunun sübutu varmı? Bütün dünyaya baxın. Ən dinc, ən mədəniyyətli və ən xoşbəxt - insanlar hansı ölkələrdədir? Bu insanlara hüququn şəxsi məsələlərə ən az müdaxilə etdiyi - ölkələrdə rast gəlinir, harada ki, hökumət özünü daha az hiss etdirir, harada ki, fərdlərə daha - geniş yer verilib və azad fikir daha böyük təsirə malikdir, harada ki, inzibati səlahiyyətlər ən az və ən sadədir, harada ki, vergilər daha yüngül və daha bərabərdir, xalqın narazılıq dərəcəsi daha - aşağı və daha az realdır, harada ki, fərdlər və qruplar öz vəzifələrini daha fəal şəkildə yerinə -

yetirir və nəticə etibarını ilə qəbul olunduğu kimi, qeyri-kamil insan övladının əxlaqı daim kamilləşir, harada ki, ticarətə, yığıncılara, birliklərə daha az məhdudiyət qoyulur, harada ki, əmək, - kapital və əhali ən az məcburi yerdəyişmələrdən əziyyət çəkir, harada ki, insanlar öz təbii - meyllərinin arxasınca daha az gedirlər, harada ki, insan kəşfləri Allahın qanunları ilə ən yaxşı - şəkildə uzlaşır, qıyası, ən xoşbəxt, ən mənəviyyətli və ən dinc insanlar bu prinsipə ən yaxşı riayət edənlərdir. İnsanlıq mükəmməl olmasa da, yenə bütün ümid şəxslərin hüquqlar daxilində azad və könüllü fəaliyyətindədir, hüquq və ya güc universal ədalətin təmin olunmasından başqa heç bir - şey üçün istifadə edilməməlidir.

BAŞQALARINA HÖKM ETMƏK ARZUSU

Bunu deməliyəm ki, dünyada çoxlu "böyük" insan var – qanunvericilər, təşkilatçılar, xeyirxah - adamlar, xalq liderləri, millət ataları və s. və s. Bir çox insan özünü beşəriyyətdən yuxarıda görür, onlar insanları təşkilatlandırmaqla, onlara rəhbərlik etməklə və onları idarə etməklə öz - karyeralarını qururlar.

Kimə deyə bilər: "Elə sən özün də sifət bu işlə məşğulsan."

Doğrudur. Amma gəlin razılaşaq ki, mən tamamilə fərqli anlam daşıyan bir iş görürəm. Əgər mən islahatçılar cərgəsinə qoşuluramsa, bu yalnız ona görədir ki, mən onları inandırmaq istəyirəm, - insanları rahat buraxsınlar. Mən insanlara, Vankauson kimi, öz avtomatikasına baxdığı kimi yanaşmıram. Əksinə, necə ki, fizioloq insan vücudunu olduğu kimi qəbul edir, mən də insanları - elə qəbul edirəm. Mən sadəcə öyrənmək və heyran olmaq istəyirəm.

Mənim bütün başqa insanlara münasibətim çox məşhur bir səyyahın hekayəsində təsvir edildiyi - kimidir: O, bir gün yeni uşaq doğulmuş vəhşi insanların yaşadığı qəbiləyə gəlir. Qarmaq, mizraq - və kəndirlərlə silahlanmış kahin, cadugər və şarlatalardan ibarət dəstə onu əhatəyə alır. Biri - deyir: "Burun dəşiklərini genəltməsəm, bu uşaq heç vaxt sülh çubuğunun ətrini hiss etməyəcək." Başqası deyir: "Əgər mən onun qulaqlarını çiyinlərinə qədər uzatmasam, o heç vaxt yaxşı eşidə - bilməyəcək." Üçüncüsü deyir ki: "Əgər mən onun gözlərini çəpləşdirməsəm, o heç vaxt gün - işığı görməyəcək." Bir başqası deyir: "Əgər mən onun ayaqlarını əyməsəm, o heç vaxt - ayaqüstə dura bilməyəcək." Beşincisi deyir: "Mən onun kəlləsini əzməsəm, heç vaxt düşünməyi öyrənməyəcək". "Dayanın" – deyə səyyah qışqırır. – "Allahın elədiyi çox yaxşıdır. Düşünməyin ki, ondan çox bilirsiniz. Allah bu zəif məxluqa orqanlar bəxş edib. Qoyun onlar çalışmaqda, istifadə - edilməklə, təcrübə və azadlıq vasitəsilə inkişaf etsin və böyüyüb güclənsin."

İNDİ İSƏ GƏLİN AZADLIĞI YAŞAYAQ

Allah insanlara öz taleyinə sahib çıxmaq üçün hər şey verib. O, insani formalaşmadan başqa - sosial formalaşma imkanı da yaradıb. İnsanlar arasında bu sosial qurumlar elə təşkil olunub ki, - onlar özlərini təmiz azadlıq havasında ahəngdar şəkildə inkişaf etdirəcəklər.

O zaman gəlin şarlatalardan və təşkilatçılardan uzaq olaq! Rədd olsun onların mizraqları, - zəncirləri, qarmaqları və neşələri. Rədd olsun onların qurama sistemləri! Rədd olsun dövlət - inzibatçılarının ədəbazlıqları, onların sosiallaşdırılmış layihələri, onların mərkəzləşməsi, tarifləri, - dövlət məktəbləri, dövlət dinləri, sərbəst kreditləri, bank inhisarları, qanun-qaydaları, məhdudiyətləri, vergilərin bərabərləşdirilməsi və onların mömin mənəviyyət dərsləri.

İndi isə, qanunvericilər və xeyirxah adamlar mənasız yerə cəmiyyətə gətirdikləri bu qədər sistemləri elə başladıkları yerdəcə bitirsinlər. Qoyun onlar bütün sistemləri inkar etsinlər və azadlığı sınaşınlar. Çünki azadlıq Allaha inamın və Onun əməllərinin etirafından başqa bir şey deyildir.